

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Det stod i avisen...

kildekritiske overvejelser ved brug af aviser

Toft Hansen, Søren

Publication date:
2001

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Toft Hansen, S. (2001). *Det stod i avisen... kildekritiske overvejelser ved brug af aviser*. Institut for Kultur og Globale Studier, Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

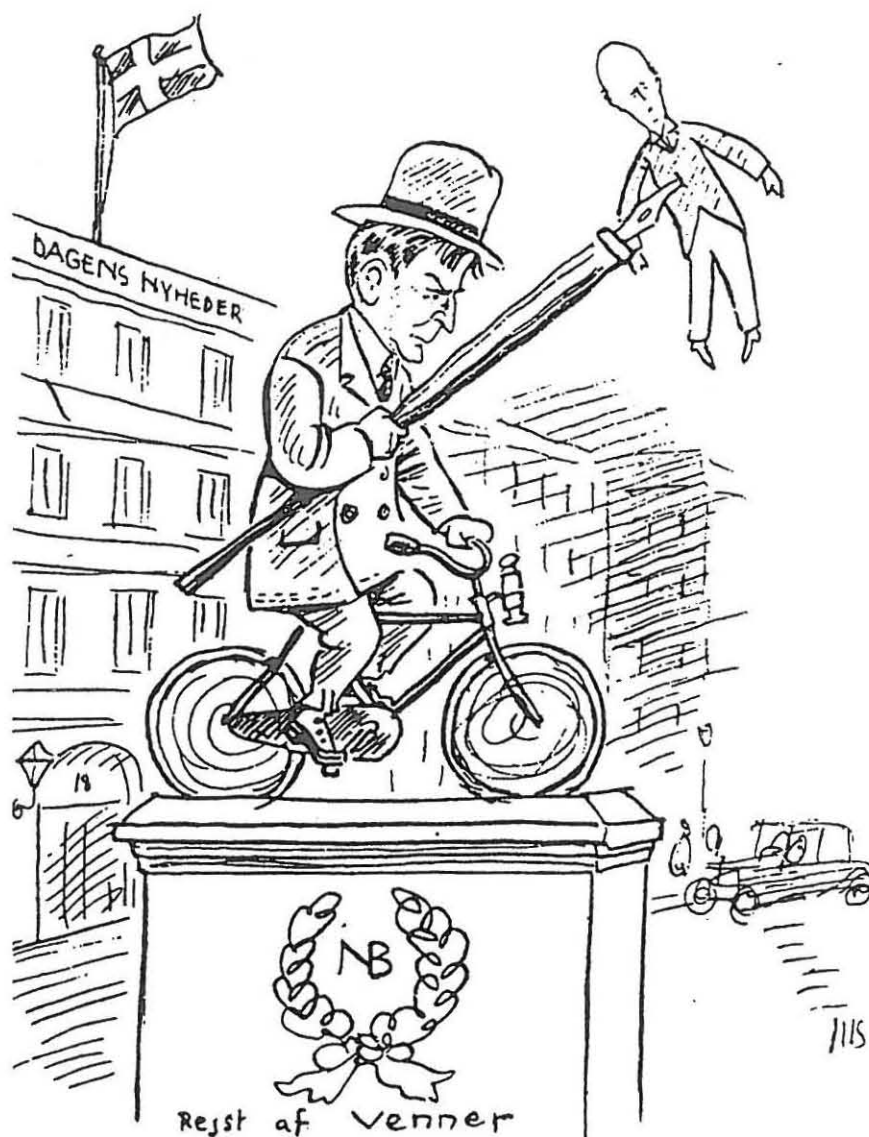
If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Det stod i avisen ...

- kildekritiske overvejelser ved brug af aviser

af

Søren Toft Hansen

Forord

I 1962 udgav H.P. Clausen artiklen *Aviser som historisk kilde*. Den er et trykt foredragsmanuskript og har i mange år været den eneste artikel, der systematisk behandlede det meget store og vigtige kildemateriale, som aviser er. Ikke for blot historikere, men også for en lang række andre samfundsvidenskabelige og humanistiske fag, der beskæftiger sig med medier eller benytter materiale fra aviser. H.P. Clausens artikel er stadig på mange måder værdifuld, men med sine 40 år på bagen er der dels fremkommet en del hjælpemidler siden, dels er der i artiklen aspekter, som kunne trænge til yderligere belysning, og dels er artiklen skrevet ud fra en politisk historisk tradition, hvor aviserne også kan bruges med udbytte i en række af historiens andre aspekter, så som social-, kultur og lokalhistorie. Det meget væsentlige ikke-redaktionelle stof er bl.a. ikke behandlet.

Dette småskrift er udsprunget af forfatterens undervisning i brugen af aviser i faget historisk metode på Aalborg og Århus Universitet og er efter forskellige opfordringer delvis omarbejdet og trykt. Det bygger foruden på Clausens artikel tillige på diverse generelle indføringer i historiefagets metodik. Desuden bygger den på forfatterens egne pressehistoriske undersøgelser, egen brug af avismateriale i diverse lokal- og erhvervshistoriske studier samt indsigter i moderne avisproduktion erhvervet som ansat i Jyllands-Postens skoletjeneste.

Det er tænkt til brug for forskellige grupper. Dels til indføring i de kildemæssige overvejelser omkring brugen af aviser i faget historisk metode. Dels til brug i historieundervisningen generelt på universiteterne, i gymnasier, HF og andre uddannelsesinstitutioner og i de lokalhistoriske miljøer. Også på de samfundsvidenskabelige, humanistiske og journalistiske fag på universiteterne og de øvrige højere læreanstalter kan den benyttes til vurdering af de fordele og ulemper, der er med at bruge den politiske presse i både historiske sammenhænge og i mere samtidige analyser.

Bagerst i skriftet nogle opgaver, der kan bruges til inspiration i behandlingen af aviser som historisk kilde.

Billedtekst forside

Herluf Jensenius tegning af Nic. Blædel i anledningen af dennes 50 års dag. Blædel, der var skiftet fra Politiken til Dagens Nyheder i 1927, ses spidde den radikale udenrigsminister P. Munch med sin pen. Illustration fra: Gerhardt Eriksen: Nic.Blædel. 1994.

Den politiske presse

Det er først og fremmest den partipolitiske presse, der er genstand for dette skrift. Dermed menes den presse, der opstod fra slutningen af 1800-tallet i tilknytning til fremvæksten af de moderne politiske partier. Dannelsen af partisystemet ændrede karakteren af de eksisterende aviser og gav anledning til oprettelse af en mængde nye, der i nær tilknytning til partierne dannede basis for rekruttering af nye medlemmer og vælgere. Aviserne gav politikerne og partierne et talerør over for vælgere, offentlighed og det politiske system. Op imod 1. verdenskrig var der etableret et fast avismønster i Danmark, hvor hver af de fire store partier havde deres aviser i hver eneste større by.¹ De såkaldte politiske firebladssystem med et venstreblad, et konservativt blad, en radikal avis og en socialdemokratisk avis nåede sit højdepunkt omkring 1. verdenskrig, hvorefter bladdøden langsomt, men sikkert nedbrød dette, således at der typisk kun overlevede en - oftest borgerlig - avis i hver by. Omkring 1960'erne og 70'erne, hvor koncentrationstendenserne var slået igennem, måtte den overlevende avis dække et større og større stofområde og informere læsere af alle politiske observanser. For ikke at skræmme læserne væk, blev aviserne mere og mere afpolitiserede, og de fleste aviser afskrev sig i deres vedtægter tilknytningen til de politiske partier. Dermed ikke været sagt at aviserne blev upolitiske, men den snævre forbindelse mellem parti og presse blev løst, og det blev efterhånden mere og mere tilladt at være kritisk også over for "egne" partier. Pressen blev efterhånden vagthund over for alle de politiske partier, og det politiske agitationsstof blev koncentreret i avisens leder, mens de politisk tendentiøse og ofte farverige og næsten injurierende nyhedsartikler fra partipressens storhedstid blev noget afdæmpede. Fra de årtier, hvor aviserne var tilknyttet de politiske partier, er aviserne en uomgængelig kilde til den politiske historie, men det er på en anderledes måde end den politiske historie, der kan udledes af f.eks. referaterne i Rigsdagstidende, politikeres erindringer o.s.v. De partipolitisk uafhængige aviser af i dag kan naturligvis også benyttes som kilder til moderne politisk historie, dog med aviserne i en rolle som mere selvstændige politiske aktører end i den partipolitiske periode, hvor aviserne i nogle tilfælde var deciderede agitationsorganer for partiernes hovedbestyrelser.

---

¹ For behandlingen af fremkomsten og nedbrydelsen af det politiske fire-blads system, se: Niels Thomsen (1972).

Den partipolitiske tilknytning var dominerende i den danske dagspresse i en lang periode, og det er en vigtig grundforudsætning for en kritisk vurdering af aviserne som historiske kilder ikke blot for det snævert politiske stof, men i enhver sammenhæng.

Avisens mange kildetyper

For at beskæftige sig med en kildegruppe som aviser må man nødvendigvis gøre sig overvejelser af mere overordnet art. Først og fremmest må man gøre sig klart, at en kilde først er en kilde, når den bliver brugt som sådan. Det er principperne bag det såkaldte *funktionelle kildesyn*.² Det er først når historikeren stiller specifikke spørgsmål til kilden for at få belyst en bestemt problemstilling, at den *bliver* kilde. En seglbehængt håndfæstning af fineste slags fra Rigsarkivet er ikke en kilde for den, der beskæftiger sig med prostitutionens historie omkring 1900. En avis fra 5. maj 1945 er ikke kun kilde til Danmarks befrielse, men kan også være kilde til tidens damemode eller kulturforståelse. Det afhænger af de spørgsmål, der stilles, om der overhovedet er tale om en kilde. Derfor vil en titel som "aviser som historisk kilde" naturligt føre til spørgsmålet "kilde til hvad?" Da mængden af mulige spørgsmål er uendelig, vil dette skrift naturligvis kun sporadisk kunne berøre alle de mulige kildeudnyttelser og kildekritiske problemer, der er ved benyttelse af aviser. Dette skrift vil ikke blot beskæftige sig med brugen af aviser i politisk historie, men også ved socialhistorie, økonomisk historie, kulturhistorie samt lokal- og personalhistorie. Det vil være et forsøg på at give en indsigt i de problemer, der er ved i det hele taget at benytte sig af aviserne som kilde til information - ikke blot i den historiske forskning, men i enhver form.

En anden forsimpelse er at tale om avisen som en specifik kildetype, der kan behandles ud fra et simpelt regelsæt. En anden af den klassiske kildekritiks vigtigste læresætninger er, at det altid er det enkelte kildeelement, der skal vurderes. Det vil sige, at der i den tekst, bygning, billede eller monument, der bruges som kilde, kan være mange forskellige elementer, der hver især kritisk skal vurderes. En avis består

---

² Også her var H.P. Clausen blandt de første i dansk sammenhæng til at skrive en letfattelig og særdeles indsigtfuld bog med udgangspunkt i det funktionelle kildesyn, nemlig bogen: *Hvad er historie?*, Kbh. 1963. Bogen er stadig blandt de bedste på området.

af meget stof, der for hver enkelt del skal vurderes forskelligt, og inden for den samme tekst kan der være forskellige kildeelementer.

Kildeudnyttelsen skal også anskues i den klassiske tvedeling mellem *levnings-* og *beretningsudnyttelse*. Hvis avisen bruges til at sandsynliggøre hændelsesforløb eller begivenheder, er der tale om en beretningsudnyttelse, hvor kritiske spørgsmål om kildens nærhed i tid og sted, pålidelighed og tendens skal klarlægge de to fundamentale spørgsmål: *kan* kilden fortælle sandheden, og *vil* kilden fortælle sandheden. Er der praktiske, ideologiske eller interesse-mæssige forhold, der gør, at kilden har mulighed for at kende det faktiske begivenhedsforløb og i givet fald at præsentere den for historikeren - og i tilfælde med aviserne den samtidige offentlighed. Den klassiske kildekritiske vurdering af valens, troværdighed og kvalitet vil kunne medvirke til at bedømme kilden som "god" eller "dårlig" til belysning af et begivenhedsforløb eller et sagsforhold. Hvor beretningsudnyttelsen vil beskæftige sig med spørgsmålet om, hvorvidt kilden taler "sandt", så vil en levningsudnyttelse ikke beskæftige sig med sandhedsværdien, men her vil historikeren vurdere de handlinger, der ligger bag kildens fremkomst, udseende og reelle eksistens. At der overhovedet har været en oplysning, en nyhed, en meningstilkendegivelse er her det vigtigste. At der foreligger et radioprogram i avisen - uanset at det er fuld af fejl - siger, at der var radioer i Danmark, og at trykningen af et sådant program mentes at have en værdi for avisens læsere. Det, at der præsenteres en politisk skandale eller en mordbrand som forsidehistorie, siger noget om, hvad avisen betragter som en vigtig nyhed - uanset om det er sandt eller ej. En leder eller en redaktionel opinionsartikel skal ikke bedømmes på dens sandhedsværdi, men skal tages som udtryk for avisens holdning og ideologi. De handlinger, der ligger bag artiklen er et udtryk for en bestemt persons, gruppe eller partis ideologi og politik, og må derfor tages for pålydende, uanset om den er "rigtig" eller "forkert".

Skellet mellem levnings- og beretningsudnyttelse er i praksis ikke nemt at foretage og er for så vidt et kunstigt skel i det praktiske arbejde med kilderne. Levnings- og beretningsudnyttelse og en almindelig tekstfortolkning er vævet ind i hinanden i det praktiske historiske arbejde, men alligevel vil skriftet her opretholde dette skel vel vidende, at det kan opfattes for kategorisk.

Men førend de egentlige kildekritiske overvejelser omkring aviserne, er det nødvendigt at kaste et blik på avisernes opbygning, den redaktionelle proces og avisernes praktiske funktion - at bestemme kildens ophavssituation.

Produktion af aviser og stofsammensætningen

En avis er en samling af meget forskelligt stof. Den vigtigste opdeling af stoffet er mellem det *redaktionelle* og det *ikke-redaktionelle stof*. Der er en fundamental forskel på, om redaktionen selv har affattet artiklerne eller har vurderet om tilsendte telegrammer, artikler eller læserbreve har læserens interesse, og det stof, der kommer udefra, og som der er betalt for at få optaget. Skellet ligger mellem det redaktionelle stof og annoncestoffet. Det ikke-redaktionelle stof må ikke - eller kun med den alleryderste forsigtighed - tages til indtægt for avisens holdninger, da avisen principielt ingen bestemmende indflydelse har på stoffets udformning eller opsætning. I enkelte tilfælde kan det ikke afvises, at annoncer er blevet redigeret bort. Det vil da især være annoncer fra konkurrerende blade, politiske partier eller ideologiske bevægelser, men generelt vil en avis tage de annoncer, der betales for uden at skele til indholdet.

Et problem er det, at nogle annoncer findes maskeret i aviserne som artikler - de såkaldte *tekstannoncer*. En god avisskik tilstræber, at enhver annonce, udformet så den kan forveksles med en artikel, bør indledes med ordet "annonce". Det er dog langt fra altid tilfældet, hvad gennemlæsning af de mange gratis annoncefinsierede ugeaviser, der efterhånden har erstattet dagspressens funktion som lokalavis i Danmark i dag, vidner om. Her kræver det dog sjældent meget skarpsindighed at gennemskue, at man står over for en skjult tekstannonce. Langt sværere er det, når firmaer gennem pressemeddelelser præsenterer nye produkter eller afgørende teknologiske eller medicinske gennembrud. Ethvert større firma vil have interesse i at lancere nye produkter i pressen, og grænsen mellem oplysning og reklame er oftest flydende. Her er læseren igen henvist til avisernes kildeangivelser, hvor en oplysning som "medicinalfirmaet Lundbeck oplyser, at..." signalerer, at man her står over for en pressemeddelelse tilsendt avisen udefra, og som derfor må vurderes som sådan.

Det redaktionelle stof er også en samlebetegnelse for en række forskelligt materiale. En meget vigtig tvedeling af det redaktionelle stof er mellem *opinions-* og *nyhedsstoffet*, mellem *meddelelse* og *vurdering* som H.P. Clausen benævner det³ - eller, som det udtrykkes på engelsk, skellet mellem *News* and *Views*. Dette skel er naturligvis principielt umuligt at sætte, da ethvert nok så tilforladeligt neutralt referat vil have en vurdering indbygget. Helt fundamentalt er sandheden afhængig af øjnene, der ser, så en "ren" meddelelse vil altid have forfatterens egne holdninger, fordomme og vurderinger indbygget. En krigsreportage, der beskriver et slag, vil naturligvis indeholde en meddelelse om, at dette slag har fundet sted, hvor det har fundet sted, hvor mange dræbte, der har været o.s.v. Alt sammen skal dog vurderes med en kildekritisk indstilling. Men indeholder artiklen vurderinger af slagets art, dets betydning, årsag eller lignende - om det var et grusomt, meningsløst, glørværdigt eller afgørende slag - er alt sammen vurderinger, som indeholder reporterens egen tolkning og værdisæt, hans sym- eller antipatier. Disse dele af artiklen vil være opinionsstof - eller med H.P. Clausens udtryk; meddelende stof. Bagest i skrifter optræder et eksempel på en journalistisk dækning af nogle begivenheder under lockouten i Odense i 1922, og det vil kunne ses, at kun en brøkdel af artiklerne er af ren meddelende art.

Det er vigtigt at holde sig den principielle umulighed i denne skelnen for øje, selv om den rent teoretisk vil blive opretholdt her. Der er naturligvis de rene opinionsartikler, men at tale om rene meddelende artikler er en illusion, og det er vigtigt i behandlingen af disse, at kunne skelne mellem de enkelte kildeelementer i en artikel, og at kunne se hvornår der er tale om en vurdering, og hvornår der er tale om en meddelelse. Det kan skifte inden for den samme sætning.

Det er også vigtigt at kende til produktionsgangen på redaktionen og gøre sig avisens funktion klar, når man skal vurdere avisen kritisk. For det første er det vigtigt at erindre sig, at avisen er et meget hurtigt medium. Avisen skal på gaden hver dag, og det gør arbejdsbetingelserne for journalisterne anderledes end f.eks. for historikeren. De fleste nyhedsartikler er skrevet inden for 24 timer før publiceringen, og det må naturligvis have indflydelse på vurderingen. Der har været en tendens til

---

³ H. P. Clausen (1962).

at nedgøre aviser som historiske kilder alene af denne grund. Ordspillene “Aviser er skrevet i sand” og “Gårsdagens avis er kun til at pakke fisk ind i” afspejler noget af det useriøse skær, der for nogen kan ligge i journalistikken. Journalisternes arbejdsbetingelser må spille ind i vurderingen af stoffet. Produktionsformen har en tendens til at gøre avisstoffet mere unøjagtigt, men blankt at afvise avisartikler som utroværdige og letkøbte er at kaste barnet ud med badevandet. En sund skepsis er påkrævet, men udnyttet med tilpas kildekritisk varsomhed, er avisernes nyhedsartikler en uomgængelig og fremragende kilde, som historikere ikke må lade sig spille af hænde.

Journalister arbejder både med egne reportager og benytter sig af andre kilder. En journalist afsøger dels de nyheder, der er tilflydt redaktionen i form af pressemeddelelser, andre avisers nyheder eller personlige henvendelser og dels på egen research og opsøgende journalistik, der er et resultat af den enkeltes flair for, hvad der sker inden for sit eget specialområde. Derfor er det vigtigt at forsøge at afdække journalistens kilder: Hvor ved han eller hun dette fra? I kildeterminologien er det en *førstehånds-* eller *andenhåndskilde*. Er det en egen historie (en solohistorie) eller er det en afskrift eller udklip fra et andet medium eller en anden avis: I kildeterminologien er det en *primær* eller en *sekundær kilde*.

Det er også vigtigt at slå fast, at en avis ikke er en enkelt mands eller ganske få personers værk. Selv på de mindste provinsaviser var der flere ansatte, og på de moderne landsdækkende aviser kan redaktionerne bestå af op til et par hundrede redaktionelle medarbejdere, der inkluderer både journalister, redaktionssekretærer, fotografer, grafikere og annoncemedarbejdere.

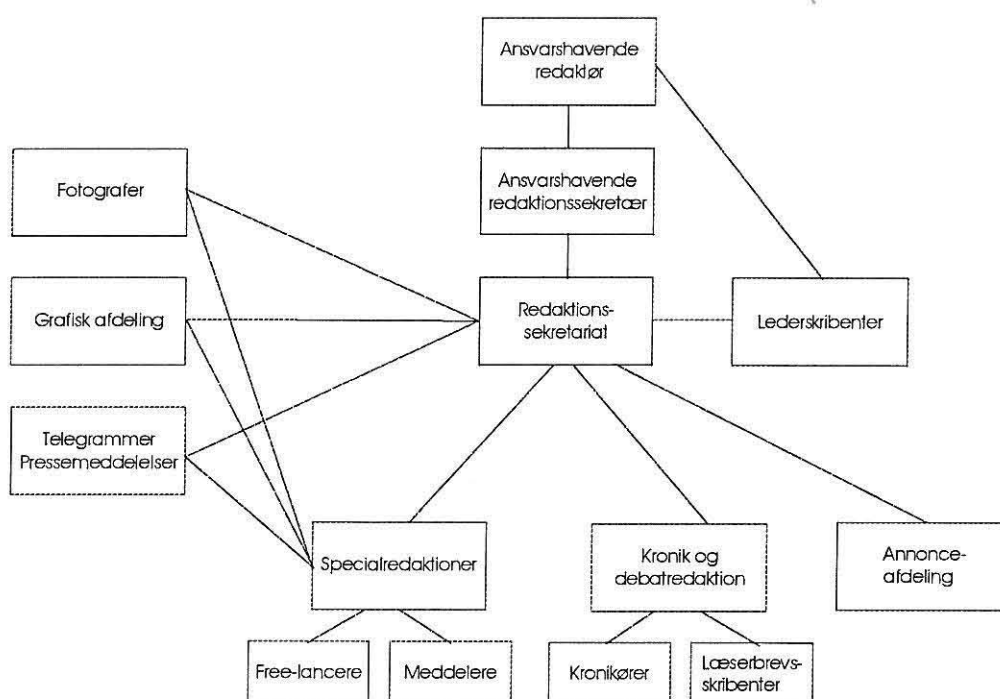
En moderne avisredaktions arbejdsmetoder er - trods størrelsesforskellen - på mange områder identiske med den historiske presse. En artikel går igennem mange hænder, før den præsenteres for læserne i den trykte avis.

De skrivende journalisters artikler vurderes af redaktionssekretærerne, der er ansvarlige for avisens opsætning og udseende, ligesom disse som oftest udarbejder overskrifter, manchetter og evt. underoverskrifter og billedtekster. Dette er en af årsagerne til, at man ind imellem undres over den manglende sammenhæng mellem overskrift og artikel. Redaktionssekretæren er også ansvarlig for opsætning, placering, størrelse af både tekst, billeder og grafik ud fra både journalistiske og æstetiske kriterier. F.eks. er det i dag for de danske aviser ikke teknisk muligt at

anvende fire-farvetryk på alle sider. Det betyder, at det i bedste fald kun er muligt at benytte farvebilleder eller flerfarvet grafik på hver anden side, og da de fleste store annoncer fordrer farvebilleder, så ligger det visse begrænsninger på, hvor meget og hvilket stof, der kan illustreres i fire farver. Derfor vil en vurdering af en nyheds placering i avisen ikke altid ske udelukkende efter relevanskriterier. Det er især tilfældet for artikler, der kommer redaktionssekretæren i hænde tæt på deadline. Forsidehistorie, billed- og grafikopsætning bliver sværere og sværere at ændre på, jo tættere på deadline en artikel kommer. Dette var især et problem i blyets tid, hvor trykpladerne var fremstillet af blytyper af typograferne, hvorfor også denne faggruppe var medbestemmende for, hvordan den endelige opsætningen af avisen kom til at blive. Off-set teknikken og en større og større elektronisk tekst- og billedbehandling har mindsket problemet, men ikke elimineret det.

De fleste aviser har dog mulighed for at foretage redaktionelle ændringer *efter* trykstart, hvorfor man ikke kan være sikker på, at den avis, man har for sig, er den samme udgave, som foreligger over hele landet.

Moderne avisredaktion

Nyheder som kilde til begivenheder

En benyttelse af nyhedsstoffet som kilde til begivenheder vil hvile på en *beretningsudnyttelse*. Det vil sige, at man skal gøre sig de klassiske kildekritiske overvejelser om ophavssituation, nærhed i tid og sted, troværdighed og tendens klar. Her må man have journalistens arbejdssituation og avisens politiske holdning in mente.

Nyhedsartiklerne kan have karakter af referater fra offentlige møder, interviews, øjenvidneskildringer, brug af meddelere, telegramstof o.s.v. Bortset fra øjenvidneskildringerne er der her tale om andenhåndskilder. Det vil sige, at journalisten benytter sig af andre personers viden, og dermed ligger der en mulighed for forvanskning, fordrejning, forglemmelse eller misforståelser. Både i det aktuelle mediebillede og i de politiske erindringer er der et væld af eksempler på, at folk føler sig fejlciterede eller misforståede. Politikere kan reelt eller i egen selvforståelse have "dårlig presse", og det er en vanskelig opgave for historikeren at kortlægge, hvad der egentlig er blevet sagt. Et interview er et sammenkog af en længere samtale mellem journalist og "offer", og det giver et filter mellem historikeren og stoffet, der kan være vanskeligt gennemtrængeligt. I visse tilfælde forlanger den interviewede artiklen til gennemsyn inden trykning, men det er vanskeligt for historikeren at kontrollere dette, og det er bestemt ikke i sig selv en garanti for, at det endelige referat er tættere på det sagte end journalistens førsteudkast! Efterrationaliseringer og ønsker om at holde kæft med tilbagevirkende kraft kan være motiver fra den interviewedes side, der gør, at denne type referater ligger længere fra virkeligheden end godt er. Problemet er, at det for historikeren er vanskeligt at afdække den slags forhold. Vigtigt er det, hvis man har fat i et kontroversielt interview, at søge de efterfølgende aviser for at se, om den interviewede har væsentlige indvendinger mod det skrevne (se opgave 3). Men da selve samtalen normalt ikke ligger tilgængelig for historikeren på bånd eller lignende, må man som oftest nøjes med at forholde sig til det skrevne. Der kan ingen håndfaste regler gives for behandling af den type kilder, men en almindelig sund fornuft, en vurdering af avisens politiske holdning, tidligere kontroverser mellem person og avis, andre avisers behandling af samme person evt. om samme emne vil være påkrævet, hvis udtalelserne er af en art, der har givet anledning til voldsom debat. En speciel vanskelig situation er det, når den interviewede fremstår anonym. "Unavngivne kilder i Udenrigsministeriet" eller oplysninger fra "sædvanligvis pålidelig kilde" kan være vanskelige at håndtere som

historiker. På den ene side får man her muligvis adgang til informationer, som ellers ikke ville være kommet frem, hvis de skulle stå med navns nævnelse eller kildeangivelse. Der er muligheder for at få væsentlige historiske fakta, der ellers aldrig eller i hvert tilfælde ikke i overskuelig tid, ville være tilgængelige for historikere. På den anden side afskæres man fra at vurdere motiver og baggrund for, hvorfor muldvarpen har villet lække en historie. Anonyme kilder er for en historiker noget rod, men de kan på den anden side være væsentlige til forståelse af en begivenhed. Igen er det vigtigt at følge en eventuel pressedebat for at komme en vurdering af oplysningerne nærmere.

I provinsavisernes storhedstid var der stort set ikke et møde eller en generalforsamling i lokalsamfundet, der ikke havde journalistisk dækning af i hvert tilfælde et af de fire politiske blade. Her har historikeren i visse heldige situationer, hvor foreningernes arkiver er bevarede, mulighed for at sammenholde det sagte med det skrevne (se opgave 2). Men også her gør der sig forhold gældende, der både kan tale for og imod avisens version som den, der kommer tættest på begivenheden. Findes der et foredragsmanuskript, så kan man ikke være sikker på, at manuskriptet er fulgt til punkt og prikke. Derfor kan den journalistiske behandling af mødet være mere troværdig, ligesom stemningen i salen og eventuelle kommentarer fra forsamlingen ikke vil optræde i manuskriptet eller i foreningens eget officielle referat. Modsat kan en direkte verbal overensstemmelse mellem et manuskript og et avisreferat være en indikation på, at journalisten overhovedet ikke har været til stede, men i stedet har fået manuskriptet tilsendt eller fået det udleveret af foredragsholderen efter mødet. En anden fejlkilde kan være, at journalister på de mindre aviser ind imellem kunne samarbejde på tværs af redaktionerne, og eventuelt have udvekslet referater fra møder i byen, således at det i virkeligheden er en sekundær kilde man som historiker bliver præsenteret for. Aviseredaktionerne var også flittige avislæsere, og udklip fra den øvrige presse er ikke et særsyn. Normal journalistisk praksis vil være at angive at nyheden er fremkommet "efter artikel i Aalborg Stiftstidende" men det er ikke altid tilfældet. H.P. Clausen har en glimrende illustration af en sådan praksis i sin bog *Kildekritik*.⁴ Nationaltidende refererede fra den store fjerkræudstilling i København i 1895, hvor borgmesteren holdt en takketale for dommerne ved udstillingen. En trykfejl gjorde dog, at der i stedet for "dommer-

---

⁴ H.P. Clausen (1974).

ne” kom til at stå “damerne”. Senere samme dag havde Politiken et referat fra udstillingen, hvor borgmesteren havde holdt en tale for kvinderne! Det viser meget tydeligt, at Politikens “referent” slet ikke havde været til stede ved udstillingen, men havde omarbejdet Nationaltidendes referat med den meningsforstyrrende trykfejl. Denne lille episode er glimrende til at illustrere problemerne med forvanskningen mellem førte- og andenhåndsviden og relationen mellem primære og sekundære kilder. Kun i sjældne tilfælde og efter grundige studier vil man kunne opdage den slags, men det er vigtigt at holde sig for øje, at det kan forekomme.

Materialet fra de store telegrambureauer og de notitser, der kommer fra anonyme meddelere, byder også på problemer, da det ikke fremgår hvem, der er ophavsmænd til stoffet. Selv om troværdigheden for de store verdensomspændende telegrambureauer generelt vurderes som højt, så er de også bemandet med journalister, med nøjagtig de samme arbejdsbetingelser som på dagspressen.

I de tilfælde, hvor journalisten giver en øjenvidneskildring af begivenheder står vi med et førstehåndsvidne. Det kan være rejsebeskrivelser, krigsreportage, sportsreportage og andre øjenvidneskildringer, hvor det er journalistens egen oplevelse af begivenhederne, der fremstår i artiklen. Her har der igen været en tendens til at påklistre journalisterne en lavere troværdighed end befolkningen generelt. Hvem har ikke overværet en fodboldkamp, for ved læsningen af avisreferatet dagen efter at undre sig over, om journalisten har set den samme kamp? Det er vigtigt at pointere, at der er kildekritiske problemer ved enhver form for øjenvidneskildring, og at det ikke bare er et journalistproblem. Hvad er forudsætningerne for at kunne udtale sig om begivenheder, der foregår i nuet. Har man forudsætningerne for overhovedet at forstå, hvad der sker?, har man en forudfattet indstilling til begivenhederne? o.s.v. Der er journalisterne vel hverken bedre eller dårligere end folk normalt. Til deres fordel taler, at de trods alt må være i besiddelse af en vis professionalisme og en erfaring i nyhedsformidling, der gør, at de er sig deres stilling som øjenvidne bevidst. De publicerer til en stor læserskare og er i højere grad end menigmands sladder ansvarlig over for en kontrollerende offentlighed, der kan have overværet de samme begivenheder, og hvor alt for store fejlvurderinger og unøjagtigheder vil fremstå eklatante, og hvor der efterfølgende er mulighed for en række indlæg fra andre øjenvidner og bedre placerede kilder. Det forudsætter dog, at aviserne er åbne for kritik og læserbreve udefra, hvilket bestemt ikke altid var kutyme i den

partipolitiske presse. Muligheden er dog, at kontrollere skildringerne med andre avisers, hvis sådanne er til stede. Til ugunst for journalisterne taler, at de også er skribenter, der skal præsentere en vis form for dramatik og underholdningsværdi i deres arbejde. Jagten på "den gode historie" kan forvanske begivenheder eller nedprioritere andre vigtige aspekter af det skete. En dramatisering og vinkling på historien kan give et fordrejet billede af virkeligheden. Det har naturligvis også sammenhæng med den enkelte journalists iagttagelsesevne og hans og avisens stil. Den gode reporter kan opfange signaler og begivenheder, som den mindre erfarne iagttager ikke ville lægge mærke til. Journalisten kan have blik for de særlige signaler, der f.eks. er omkring politiske møder, som den læge avislæser aldrig ville have opfanget selv. Et særligt problem er den journalist, der for dramatiseringens skyld lader en artikel udgive sig for at være en øjenvidneskildring, men som blot er et maskeret referat.

Alt i alt skal man ved en beretningsudnyttelse af nyhedsstoffet, som ved al anden historisk undersøgelse, have det kildekritiske begrebsapparat slået til. Det særegne ved avisproduktionen og de ind imellem begrænsede muligheder for i nuet at skildre og gengive komplicerede begivenheder spiller en rolle her. Generelt må man sige, at man som historiker så vidt muligt også bør konsultere andre kilder til begivenhederne. Kilder der har en anden ophavssituation end den umiddelbare og offentlige - f.eks. rapporter fra politiet, domstolene, undersøgelseskommissioner, interne notater og mødereferater eller lignende. Derved kan man om ikke få et mere "sandt" billede så dog få en anden kildetype at kontrastere avisernes nyheder med. I visse tilfælde er historikeren dog i den situation, at aviserne er de eneste kilder til visse begivenheder. Mange foreninger har for længst kasseret deres arkiv, og den eneste tilbageværende kilde til møderne er avisreferaterne. Mange politikere og andre notabiliteter har aldrig udgivet deres erindringer. Mange begivenheder kan kun belyses gennem avismaterialet. I den klassiske firebladsperiode er vi dog så privilegerede, at andre aviser af en anden politisk observans har refereret fra de samme begivenheder, og der vil det altid være tilrådeligt at sammenligne skildringerne i samtlige tilgængelige aviser. Derefter er det så op til historikeren ud fra sin kildekritiske skarpsindighed at forsøge at sammenstykke og begrunde det mest plausible begivenhedsforløb.

Nyheder som kilde til samtidens opfattelser og holdninger

Avisernes nyhedsstof kan udnyttes som en kilde til holdninger, stemninger og interesser i samfundet generelt. Her levningsudnyttes nyhedsartiklerne, og en egentlig "sandhedsvurdering" er irrelevant. Det aspekt, der søges belyst, er den *blotte eksistens* af en nyhed eller et nyhedsmønster som en mulig kilde til hvad der er "oppe i tiden". Her står aviserne i mange henseender stærkt, idet de er en lettilgængelig og meget omfattende kilde til den offentlige opinion. Problemet er blot, at "den offentlige opinion" eller "folkestemninger" ikke udelukkende og i hvert tilfælde ikke uden problemer kan siges at udspille sig i aviserne. Helt generelt kan man sige, at stofprioriteringen i aviserne først og fremmest er en kilde til, hvad aviserne *tror* er stemninger og interesser i samfundet. Den "gode historie" er den enkelte journalists og redaktions suveræne valg. Det kan være en blanding af tradition, erfaring og professionel flair på den enkelte avis og hos den enkelte journalist. Avisernes selvopfattelse som den fjerde statsmagt og den instans, der kritisk skal stille spørgsmål til politiske partier og den offentlige forvaltning, kan naturligvis også betyde, at nyheder får deres egen indre logik, der ikke skeler til, hvad befolkningen *ønsker* at vide, men hvad den *bør* vide.

De store spørgsmål er, om aviser *afspejler* samfundets interesser eller *skaber* dem, og om avisernes stofprioritering er i overensstemmelse med de generelle tendenser i samfundet - eller rettere med visse samfundsgrupper, alt efter hvilke læsere avisen prætenderer at repræsentere. Det er ikke et nyt fænomen at brokke sig over både den trykte og den elektroniske presse. Det nyhedsudvalg, der præsenteres, beskyldes ofte af "meningsdannere" som værende ude af takt med befolkningens virkelige ønsker om information, men modargumentet har altid været, at medierne jo har et stort publikum. Diskussionen udspiller sig med stor kraft for de elektroniske mediers vedkommende, hvor seertal og public service-forpligtelser synes at stå som to uforenelige størrelser. Spørgsmålet er, om læser- og seertal kan tages til indtægt for en accept fra medieforbrugernes side af, hvad der præsenteres for dem? Rammer formiddagspressens fokus på "hor, mord og ildebrand" et fundamentalt behov i befolkningen for information om disse emner? Er pressen generelt og de kulørte ugeblade i særdeleshed i takt med befolkningen i deres intense dækning af berømt heder og royales gøren og laden, ægteskaber og skilsmisser, barnefødsler og personlige og professionelle op- og nedture et udtryk for, at

befolkningen har en stor appetit på netop disse aspekter, eller er det en medieskabt interesse, hvor kändisser og presse indgår i en art symbiose til gensidig gavn - public relations og læser- og seertal. Igen kan der ikke inden for disse rammer og med forfatterens manglende viden på feltet gives et udtømmende svar. Blot er det vigtigt at vide, at aviserne siden Henrik Cavlings relancering af Politiken i 1905 i langt højere grad har set det som sin opgave *både* at informere og underholde.

Som et lille sidespring i forhold til artiklens emne kan være diskussionen om avisernes stofprioriterings *virkningshistorie*. En sag er årsagerne til, at tredie-verdenslandene først og fremmest kommer i medierne, når der er tale om krig, hungersnød, nepotisme og andre katastrofer og visse avisers fokus på flygtninge og indvandrere, når disse er involveret i kriminalitet, snyd og bedrag. En anden sag er den virkning, det har i dannelsen af den offentlige mening om disse og andre emner.

Vil man beskæftige sig med avisernes nyhedsstof som kilde til samtidens holdninger og opfattelser, er der visse forhold, man skal være opmærksom på. For det første er det vigtigt at lave en bredere undersøgelse - enten over tid eller med inddragelse af flere aviser. Man kan foretage en kvantitativ analyse, hvor man med lineal kan foretage en opmåling af hvor mange spaltemilimeter de enkelte stofområder fylder i aviserne, og evt. hvordan det har forandret sig over tid. Det kunne f.eks. være en undersøgelse over forholdet mellem de politiske nyheder og sportsnyheder-nes vægt. Her er der en fælde, man skal undgå at falde i. Avisens endelige udseende er i mange henseender et resultat af praktiske forhold, hvor enhver redaktionssekretær vil bestræbe sig på at opnå mindst muligt spild af papir. Artikler kan beskæres alt efter hvor meget plads, der er i den enkelte avis, og jo senere en artikel kommer ind, jo sværere vil det være at give den den opsætning, som den eventuelt normalt ville få.

Der kan også foretages mere tekstanalytiske undersøgelser. Den amerikanske teknologihistoriker Susan Douglas har i sin bog om radioens historie f.eks. et spændende afsnit, hvor hun behandler pressens rolle som formidler og skaber af "opfinder-helten" - i dette tilfælde Guglielmo Marconi som radioens fader.⁵ Man kunne også foretage en større undersøgelse af de "husmodersider", der efter 1. verdenskrig kom til at optræde i aviserne, for via dem at få et billede af, hvad aviserne opfattede som et stofområde og en horisont, der havde speciel interesse

---

⁵ Susan Douglas (1987).

for kvinderne (og dermed i en vis grad betragtede det øvrige (politiske) stof som værende ikke-kvinde stof).

Opinionsstof som kilde til samtidens holdninger

Opinionsstoffet, eller det kommenterende stof i H.P. Clausens vokabularium findes både mere eller mindre åbenlyst i nyhedsstoffet og i de decideret kommenterende dele af avisen - ledere, politiske kommentarer, læserbreve, kronikker, anmeldelser og diverse klummeskriverier. Den kommenterende del af nyhedsstoffet er - alt efter temperament naturligvis - på sin vis det mest spændende at arbejde med. Det er slående at følge, hvordan den politiske presse har behandlet (politiske) nyheder forskelligt. Hvilken vinkel lægges på historien, hvilke sagsforhold bliver der lagt vægt på, hvilke kilder benytter avisen, hvad skrives der - og ikke mindst hvad skrives der *ikke*? Opgave 1 bagerst i dette skrift er et klassisk eksempel på avisernes forskellige dækning af en konkret begivenhed, hvor der for det første er forskellige versioner af begivenhedsforløbet (nyhedsstoffet eller det meddelende stof) og for det andet et væld af kommenterende, analyserende og værdiladede elementer, der er en del af "nyheden". De enkelte politiske avisers interesse i nyhedsdækningen er også forskellig. Et klassisk eksempel er dækningen af Storkonflikten i 1899, hvor nyhedsdækningen svinger stærkt i partiavisene alt efter, om det var arbejderne eller arbejdsgiverne, der var i teten under den langstrakte konflikt. Selv om der er en generel tendens til, at nyhederne blev mere og mere afpolitiserede i takt med nedbrydningen af det politiske firebladssystem, så er og har pressen aldrig været upolitisk. Det er bare blevet sværere at placere de enkelte aviser i en politisk kategori efter de organisatoriske bånd mellem presse og partier er blevet løst. Nyhedsdækningen kan i dag mindre knyttes til et partipolitisk standpunkt. De interne rivninger i f.eks. Det konservative Folkeparti dækkes flittigt af den såkaldte "borgerlige" presse. Aviserne er ligesom politikken blevet mere enkeltsags- og personorienteret, og sammen med de organisatoriske brud mellem presse og partier har det gjort, at selv "venner" af den overvejende borgerlige presse i dag ikke kan vide sig sikre for kritik. Et andet eksempel på avisernes større uafhængighed er Berlingske Tidendes dækning af dansk industris økonomiske samarbejde med den tyske besættelsesmagt under 2. verdenskrig i almindelighed og A.P. Møllers rolle i særdeleshed i 1999-2000. Her forsøgte chefredaktionen dog at standse denne historiske artikelserie, hvilket udløste en strejke blandt journalisterne på avisen. Den frie journalistik sejrede

i denne konflikt, men resultatet var, at Den danske Bank, hvor Mærsk McKinney Møller er storaktionær, satte sin aktionærpost til salg. Et glimrende eksempel på, at redaktionelt påtryk ikke er et fortidigt fænomen, men stadig er meget aktuelt.

Selv om det er muligt at bruge den kommenterende del af nyhedsstoffet som en kilde til en avis' holdninger, så er det i først instans en kilde til den enkelte journalists holdninger. I tiden før de signerede nyhedsartikler og professionaliseringen af journaliststanden er der sandsynligvis en større sammenhæng mellem den enkelte journalists personlige overbevisning og avisens politiske linje, men at tage enkelte nyhedsartikler eller en enkelt journalists artikelrække til indtægt for avisens holdning i en given sag er ikke tilrådeligt. Hvis man vil belyse aviserne som en del af det politiske system, og dermed avisen i mere abstrakt form som en politisk og meningsdannende aktør, er det det rene opinionsstof, der er den bedste kilde. Det udefrakommende og navngivne opinionsstof vil heller ikke være en tilstrækkelig kildegruppe til dette. Ifølge presseloven - i de seneste versioner med undtagelse af visse racistiske og injurierende passager - er den ansvarshavende redaktør ikke ansvarlig for stof optaget udefra under navn. Det vil sige at læserbreve, kronikker og andet navngivent opinionsstof først og fremmest skal tages til indtægt for indsenderens holdninger. Naturligvis kan der være en linje i, hvilke personer de enkelte aviser igennem tiden har engageret som mere eller mindre faste kronikører og kommentatorer, men en direkte sammenkædning med avisens holdning er farlig at drage. For eksempel var Kaj Munk fast kronikør i Jyllands-Posten i 1930'erne, og han var for avisens regning sendt på rejse i Tyskland, hvor han blandt andet rapporterede hjem om de tyske arbejdslejre, den politiske situation i Tyskland i almindelighed og begejstringen for den stærke mand i særdeleshed. Den historiske forskning har ikke været sen til at påpege sammenhængen mellem Kaj Munks og Jyllands-Postens holdninger til det nazistiske Tyskland og Hitler som person, men selv om avisen i mange henseender var positivt indstillet over for begge, så var redaktøren alligevel nødt til at lægge luft mellem Munks rejsereportage og avisens egen linje ved i en egenannonce at påpege, at Munk skrev for egen regning.⁶

Der er mange andre gode grunde til at kritisere eller i hvert tilfælde påpege Jyllands-Postens begejstring for den stærke mand og aversioner mod det

---

⁶ Søren Toft Hansen (1997, 2).

demokratiske system i 1930'erne, men de søges bedst i avisens ledere og unavngivne opinionsartikler.

Avisernes ledende artikler giver eksplicit udtryk for avisens holdninger, og derfor vil det også være det første sted at gå hen, hvis det er denne, man søger. Den ansvarshavende redaktør har traditionelt affattet avisens leder, men der kan også være andre, der har haft det privilegium at skrive på lederpladsen. Traditionelt har aviserne ikke været villige til at identificere lederskribenterne, og i de tilfælde, hvor lederen er skrevet af et lederkollegium eller er gået på skift mellem en række af lederskribenter, fremstår det da også for avisens regning. Hvad der måtte være af interne rivninger mellem lederskribenterne, er det oftest ikke historikeren beskåret af få indsigt i, og derfor må man alt andet lige tage lederen til indtægt for avisens holdning.

Op igennem mellemkrigstiden var det desuden blevet kutyme i mange aviser, at lederen blev udsendt af de respektive partier, således at den samme holdning fremstod i hele partiets presse. Det har i visse tilfælde bevirket, at de politiske ledere har været bedømt som uinteressante. En sådan ensretning af meningstilkendegivelser gør da også på sin vis lederne mindre brugelige - i hvert tilfælde i de tilfælde, hvor man søger interne rivninger inden for partierne. Er aviserne blot en automatisk platform for partiets hovedbestyrelses politik, så er der selvfølgelig kedeligt at læse alle partiaviserne, men på den anden side vil de præ-fabrikerede ledere være en væsentlig kilde til partiernes løbende meningstilkendegivelser, og det vil være i partipressen, man skal søge den daglige politik. Det kan naturligvis også søges i Rigsdagstidende, men ikke alle emner vil være behandlet med lige stor vægt fra Folketingets talerstol. Der er heldigvis også mangfoldige eksempler på, at fløjkrige inden for partierne har kunnet få deres mæle gennem pressen. Her er det blot vigtigt at sikre sig, at de aviser man behandler er økonomisk og organisatorisk stærke nok og uafhængige af partiapparatet til at tage til genmæle mod den officielle partilinje. Her er 3-bindsværket *De danske aviser* et uvurderligt hjælpemiddel til dels at bestemme avisernes partitilhørsforhold generelt, og tilknytning til enkelte fløje eller personer i partierne specifikt.

Et spændende spørgsmål er, om det i den partipolitiske presses storhedstid er rimeligt at sætte lighedstegn mellem pressen og partiets politiske linje. Kan man tage for givet, at en leder i en venstreavis er ensbetydende med venstrepolitik? Det

er væsentligt ved behandlingen af politisk historie at tage visse forbehold over for avislederne og det øvrige opinionsstof som udtryk for partiernes politik. I en undersøgelse af den konservative presse i mellemkrigstiden har undertegnede belyst partiets styring af pressen i det meget kontroversielle spørgsmål om en grundlovsrevision som konservativ politik.⁷ Mange kredse i partiet var imod en yderligere demokratisering af grundloven, men partiformanden Christmas Møller formåede at få næsten hele den konservative presse til at støtte op om forslaget, selv om der blandt adskillige redaktører var udpræget modstand mod det. Der var forskellige grunde til tilslutningen. Flere mindre aviser var så økonomisk og redaktionelt afhængige af partiet, at de bare havde at slutte op om partiformandens linje. Andre var stærke selvstændige aviser, der sluttede op om forslaget for at styrke partiet i sagen. Desuden var det konservative pressekorps meget afhængig af partiets og især partiformandens støtte ved forfremmelser og forflyttelser, der i udpræget grad gik over partiets presseudvalg, hvor Christmas Møller var formand. Alligevel var der konservative aviser, der imødegik partiformandens linje, og som fastholdt sin modstand mod grundlovsrevisionen. Det konservative Folkeparti var også den gang stærkt præget af fløjkrige, og to så store og toneangivende aviser som Nationaltidende og Berlingske Tidende tilhørte således hver sin fløj. Nationaltidende var Dansk Arbejdsgiverforening og industriens avis, mens Berlingske Tidende støttede op om Christmas Møllers mellemstandspolitik. I Venstrepressen har der også været fraktioner af partiet med hver sin stærke og uafhængige presse. Derfor er det væsentligt i kontroversielle sager ikke at tage en enkelt avis' behandling af emnet for partiets officielle politik. På den anden side var aviserne deres tilknytning og loyalitet over for partiet meget bevidst, og de ønskede at styrke partiet udadtil ved ikke at vaske sit beskidte linned offentligt. Et interessant eksempel på partipressens undertrykkelse af intern diskussion ses i opgave 2. I sådanne sager er det først og fremmest udtalelserne fra Rigsdagens talerstol der må bruges som kilde til partiets officielle politik, og ikke partipressen, der derimod kan bruges som kilde til eventuel uenighed og mindretal inden for partierne, der ellers kun kan findes i partiernes interne referater. Eksemplerne på, at politiske ordførere er blevet revet ledere og opinionsartikler fra "deres" presse i næsen ved politisk behandling af betændte sager er mange. Pressen var også en del af de politiske partiers organisation, og der kan

---

⁷ Søren Toft Hansen (1998).

også være tilfælde, hvor stærke og magtfulde redaktører kan have så stor indflydelse. Om forholdet mellem parti og presse er en form for symbiose eller der er gnidningsforhold og fraktioner må nøje undersøges i hvert enkelt tilfælde.

Pressen kan også være et behagelig uforpligtende forum, hvor partierne kan lufte synspunkter og afprøve politiske forslag inden de fremsættes i Folketinget. Mængden af politiske prøveballoner er især i sommertiden stor, og her kan der anonymt eller blandt fodfolket og de lavere officerer i partiorganisationen fremsættes forslag og luftes holdninger, uden at de er alt for bindende. Det kræver igen et nøje kendskab til de enkelte partiers interne forhold at gennemskue, om en sådan prøveballon er koordineret fra partiledelsen, eller der reelt er tale om en åben proces, hvor der i partiet er diskussion om at definere den officielle politiske linje.

Efterhånden som aviserne blev mere åbne over for kritiske læserbreve kan man i langt højere grad følge den politiske proces, men her er aviserne i langt højere grad formidlere af en diskussion end egentlige aktører i det politiske spil. Aviserne er på trods af de elektroniske mediers mere og mere fremtrædende plads i mediebilledet stadig et af de mest centrale kilder til den offentlige debat. Her er der for så vidt ingen specielle kildekritiske overvejelser ud over, at læserbreve og kronikker kan være redigerede af redaktionen. Normalt vil redaktionen dog skrive en anmærkning, hvis der er foretaget væsentlige forkortelser, men det er nok de færreste indlæg udefra, der helt undgår en mindre redaktionel efterbearbejdning.

Det ikke-redaktionelle stof

Både store og mindre aviser har været og er afhængige af annonceindtægterne, og især mindre lokalaviser har sikkert øvet en eller anden form for selvzensur i forbindelse med kritisk omtale af store og faste annoncører. Claus Øgendahl har i bogen *Dansk Journalistliv 1920 - 1970* indsamlet en række interviews med journalister og redaktører, og et afsnit behandler avisredaktionernes forhold til de lokale annoncører.⁸ Her måtte mange aviser gå på listefødder og nedtone deres kritik af det lokale erhvervsliv. Der kunne være eksempler på, at lokale erhvervsdrivende trak annoncer tilbage til blade, der kritiserede dem, og lokale biografdirektører der bestemt ikke brød sig om dårlige anmeldelser af de film, de satte op. Dermed kunne der for især lokalaviserne være en mere eller mindre klar redaktionel linje, der lagde

---

⁸ Claus Øgendahl (1995).

visse begrænsninger på dækningen af det lokale erhvervsstof. Tendensen har været størst i den borgerlige presse, hvor det lokale erhvervsliv af ideologisk/politiske årsager trods alt stadig i en vis grad foretrak at annoncere selv efter Dansk Oplagskontrols oprettelse i 1930, mens den socialdemokratiske presse sikkert har behandlet uregelmæssigheder i de kooperative virksomheder mere lempeligt.

Annoncestoffet er dog først og fremmest en kilde til annoncørernes reklamestrategi, selvopfattelse og ønske om at fremstå mest muligt tillokkende for potentielle kunder, og må som sådan behandles med al mulig skepsis. Ved en levningsudnyttelse af annoncestoffet kan man dog fremdrage vigtige indsigter i firmaernes reklamestrategier og selvopfattelser, mens den obligatoriske selvros og anprisning af produkterne er af mere tvivlsom karakter ved en bedømmelse af deres faktiske kvaliteter.

Annoncematerialet kan benyttes i erhvervshistoriske undersøgelser som indikator for, hvilke firmaer, der var i et lokalområde og med forsigtighed udsige noget om disse firmaers produktprogram. Annoncestoffet kan også benyttes i større kulturhistoriske analyser, hvor man kan udlede vigtige informationer om det familie-, krops- eller samfundsideal, som virksomheder og de store annoncebureauer mener er gældende - eller i det mindste søger at gøre gældende, som et led i det image de forsøger at knytte til deres produkter.

Oprettelsen af Dansk Oplagskontrol i 1930 var et forsøg på at danne et nøjagtigt billede af, hvor mange læsere den enkelte avis - og dermed de enkelte annoncer- havde. Oprettelsen skete i nært samarbejde med reklameindustrien, da Danmarks første ekspert i markedsføring, Max Kjær-Hansen fra Handelshøjskolen i København, var initiativtager til oplagskontrollen. De store aviser var også interesserede i en uvildig vurdering af oplagstallene, da der på denne måde kunne udformes nøjagtige kalkulationer over, hvor meget det reelt kostede annoncørerne at blive set af den enkelte avislæser. Siden hen er oplagsundersøgelserne blevet mere og mere specialiserede, så det efterhånden er muligt at kortlægge, hvor mange af en avis' læsere der f.eks. er interesseret i golf eller boligindretning. Reklame- og medieindustrien indgår i en art symbiose. Men at tolke en bestemt reklamekampagnes placering i mediebilledet kræver en specialviden, der ligger uden for denne artikels rammer. Det er dog vigtigt at mærke sig, at der især i tidligere tider ved siden af en rent forretningsmæssig kalkule også har været en ideologisk skelnen fra annoncørernes side til, hvor annoncerne skulle placeres. Erhvervslivets -næsten

succesfulde - forsøg på at kvæle Politiken ved en politisk bestemt annonceboykot som følge af avisens holdning til Påskekrisen i 1920, er et klassisk eksempel. At det var den borgerlige presse, der overlevede i aviskrigen, har også været tillagt den større annonceindtægt, som disse "naturligt" havde.

Praktisk arbejde med aviser i den historiske forskning

Avisernes største fordel er i en forskningsmæssig sammenhæng samtidig deres største svaghed. De rummer utrolig meget stof. Ofte er den eneste måde at benytte aviserne en møjsommeligt at gennemlæse af dem i en vis periode. Et arbejde der dog ikke nødvendigvis er kedeligt, men som stjæler værdifuld tid.

Inden man overhovedet går i gang med at benytte aviserne, bør man i Søllinge- og Thomsens *De danske Aviser* få klarlagt avisens politiske tilhørsforhold og evt. samarbejde med andre aviser.⁹ Niels Thomsens disputats *Dagbladskonkurrencen* rummer også mange detailoplysninger om de enkelte aviser, ligesom der om flere aviser er udgivet diverse monografier.¹⁰

Begivenheder på nationalt plan

Ønsker man at se på en enkelt begivenheds behandling i dagspressen skal man benytte Avisårbogen, der udkom 1924 - 1991. Den er organiseret kronologisk og medtager alle væsentlige artikler og enkelte vigtige ledere og anmeldelser af national interesse. Søger man efter en bestemt begivenhed eller sag, er avisårbogen et uundværligt middel til nøjagtigt at fastslå tidspunktet for sagens opdukken i medierne. Ønsker man en mere fintmasket undersøgelse, må man systematisk gennemgå de relevante aviser i perioden fremover. Avisårbogen kan hjælpe med at give et starttidspunkt for en nærmere undersøgelse og evt. henvise til betydningsfulde artikler, der kan have afkastet en debat i pressen. *Avis-kronik Index*, der blev udgivet 1940 - 78 og siden udgivet som *Dansk Artikel- Index*, findes nu i en elektronisk version som *Artikelbasen*, der har nogenlunde samme karakter og begrænsninger.

---

⁹ Jette Søllinge og Niels Thomsen (Odense 1987 - 1991). Jette Søllinge er ved at udarbejde et tilsvarende værk om de gratis annoncefinansierede lokalaviser, der var/er en glimrende kilde til lokalstoffet i de områder, der ikke dækkes af et lokalt dagblad.

¹⁰ Niels Thomsen: *Dagbladskonkurrencen 1870 - 1970, I - II*. 1972.

I et par enkelte tilfælde er der udarbejdet registraturer til aviserne. På Det kongelige Bibliotek, og i kopi på Statsbiblioteket i Århus, findes der en registratur over større artikler i Berlingske Tidende og Politiken for perioden 1880 - 1920. På Erhervsarkivet i Århus findes en registrant for Demokraten (i Århus) for perioden 1930 til 1940.

Begivenheder på lokalt plan

Med mindre lokale begivenheder har national interesse (Kolindsundsagen og Generalstrejken i Randers for at nævne et par stykker inden for arbejderbevægelsens historie i 1920'erne) er de ikke nævnt i Avisårbogen. Lokale begivenheder må søges på den hårde måde, hvilket ikke er uoverkommeligt, hvis det er en bestemt begivenhed, man er ude efter, og som man ved nogenlunde, hvornår finder sted. Det er dog altid givtigt at læse kronologisk bredt, således at optakt eller efterspil kan indfanges. Det er sjældent, at aviserne giver nøjagtige angivelser af, hvordan en sag udvikler sig i bladets spalter. Den daglige læser forudsættes bekendt med den løbende debat og nyhedsstrøm, og bemærkninger som "som det vil være bladets læsere bekendt" er ikke et synderligt praktisk hjælpemiddel for historikeren. En læsning efter begivenhedernes umiddelbare indtræffen er vigtig for på den måde at opfange rettelser, dementier, nye oplysninger eller efterfølgende debatter. Den hurtige arbejdsmetode på redaktionerne kan som nævnt give unøjagtigheder, men avisen er, eller burde være, et forholdsvis nemt medium at korrigere sine egne fejl eller unøjagtigheder i, efterhånden som nye oplysninger kommer frem.

På det lokalpolitiske plan vil aviserne altid referere byrådsmøderne, og her er det meget vigtigt at benytte sig af hele spektret af partipolitiske blade, idet referatet af, hvad avisens "egen" repræsentant siger, vil være mere udførligt behandlet end modstandernes argumenter.

Søger man referater af lokale foreninger og bevægelser er det en fordel, hvis man kan finde ud af mødehyppigheden og -traditionen. Generalforsamlinger finder normalt sted på nogenlunde samme tidspunkt hvert år, og byrådsmøder afholdes med nogenlunde fastlagte mellemrum.

Søger man større historiske artikler om foreninger, virksomheder og institutioner giver det næsten altid resultat at gennemsøge aviserne i jubilæumsårene 25, 50, 60, 75 og 100. Jubilæumsartikler kan være værdifulde kilder, med alle de begrænsninger

sådanne oftest heroiserende artikler må have. Fagbevægelsen, den politiske arbejderbevægelse og Kooperationen (oftest bygge- og boligforeninger) skal søges i den socialdemokratiske presse. Borgerlige foreninger, partier og oftest også private virksomheder kan med bedst udbytte søges i den borgerlige presse, hvor venstrepressen oftest vil lægge spalteplass til landboforeninger og andelsbevægelsen og den konservative presse til industrivirksomheder og mere "højborgerlige" foreninger og selskaber.

Støder man under gennemlæsning af aviser på større interessante artikler om eller referater fra institutioner, foreninger, virksomheder og lignende, der ligger uden for sit interesseområde, vil det relevante lokalhistoriske arkiv sandsynligvis med glæde modtage en notits med en henvisning til eller en kopi af artiklen, således at der kan oprettes en sagsmappe, eller det kan indlemmes i en eksisterende. Dermed rettes også opmærksomheden på de eksisterende søgemidler og arkivalier på de lokalhistoriske arkiver som hjælpemiddel. En stor og meget værdifuld del af lokalarkivernes stof er netop avisudklip, og skriver man f.eks. virksomheds- eller foreningshistorie, vil man ofte finde større udklipssamlinger i virksomhedernes egne afleveringer, evt. suppleret med arkivernes egne udklip. En gennemregistrering af lokalpressen finder ikke sted, men med lokale variationer og alt efter skiftende arkivarers og frivilliges interesseområder, findes der gode udklipssamlinger. Et specielt fremragende eksempel er Poul Rasmussens udklipssamling på Erhvervsarkivet, hvor et enormt Århus-stof fra aviserne er samlet og sorteret igennem en lang årrække. Blandt andet en imponerende udklipssamling sorteret efter gade og husnummer.

Personalestof

Portrætter, interviews, nekrologer og dødsannoncer kan alle benyttes som kilder til personalhistorie.

Her må det igen tilrådes at forsøge at kortlægge avisens tilknytningsforhold til den omtalte person. I partipressens første årtier blev der sjældent taget med fløjshandsker på politiske modstandere. Modsat må man ikke ved nekrologer overfortolke udtrykt for veltidhed og respekt for afdøde i modstanderkredse. Det er nu en gang ikke god tone at kritisere en afdød, der ikke kan svare igen, og i nekrologer vil man oftest fremdrage (eller opfinde) den afdødes positive træk. En jubilar vil også oftest undgå den allerskarpeste kritik i dennes festlige stund.

Et hjælpemiddel til at fremfinde nekrologer findes i *Avisårbogen* hvor der optræder et register over årets afdøde. Det dækker naturligvis kun offentlige personer, hvis død menes at have interesse i en bredere kreds. Mindeord om lokale personligheder må søges i den periode, hvor dødsfaldet har fundet sted. Her er aviserne desværre ikke en ufejlbarlig kilde til dødsfald. Der er eksempler på, at der som led i chikanerier er indrykket falske dødsannoncer over personer, ligesom der kan optræde nekrologer over personer, der ved en fejltagelse fra redaktionens side har været opfattet som afdøde. Et af de mest kendte "eksempler", der dog er en myte, er en påstået falsk nekrolog over stifteren af Nobelprisen Alfred Nobel. Myten siger, at en svensk avis skulle have forvekslet Alfred med en nylig afdød broder til ham, og derefter trykt en nekrolog over Alfred Nobel, der var så kritisk, at det var medvirkende til, at han for at sikre sig et positivt eftermæle indstiftede sin pris.

Kildekritik i andre medier

Meget af ovenstående kan også overføres på andre nyhedsmedier. Dog er hele problematikken omkring brugen af billeder som historisk kilde vigtig i denne forbindelse. Det skal ikke gennemgås her, men der skal blot gøres opmærksom på de aspekter omkring beskæring, belysning, redigering, manipulering eller endda forfalskning, der kan være tilknyttet billedmediet. Der er helt andre aspekter, der skal vurderes for billeder og film, og de må søges i anden speciallitteratur.

Et andet aspekt ved den elektroniske presse er muligheden for som seer/lytter at være vidne til begivenheder, mens de sker. Man skal dog ikke ukritisk lade sig forføre af, at live-reportager præsenterer den rene uforfalskede "virkelighed". Også her er der mulighed for manipulation, vinkling eller beskæring. Man er dog som historiker i den situation, at nok repræsenterer fotografen og journalisten et filter mellem betragteren og begivenhederne, men som seer er man i stand til selv af vurdere og fortolke de (beskårne) billeder. Det samme kan siges at være tilfældet med direkte interviews, hvor udspørgeren nok kan sætte en dagsorden for, hvad der tales om, men hvor man som seer eller lytter er vidne til processen og selve interviewets tilblivelse.

Den danske elektroniske presse har aldrig været partipolitisk afhængig, men igen er det vigtigt at notere sig, at ingen kan være neutral.

Med hensyn til de nyhedsudbydere, der findes på internettet, er det vigtigt at erindre sig, at de gratis nyhedstjenester, der ikke er elektroniske versioner af “papiraviser”, alle er 100 % reklamefinansierede og/eller ejet af medievirksomheder, der kan være påvirket af store kapitalinteresser i en grad, vi ikke er vant til for den danske trykte presse. I den henseende er der en vis lighed mellem internettets nyhedsportaler og de gratis ugentlige annonceaviser!

Opgaver

Nedenstående opgaver er tænkt som eksempler på de kildekritiske overvejelser, man kan stå over for i det praktiske arbejde med aviser. Eksemplerne er alle fra mellemkrigstiden og de to første er fra lokalaviser i Odense, men illustrerer meget godt problemstillingerne for den partipolitiske presse i perioden specifikt, men også til en vis grad de overvejelser, man må gøre sig med arbejde med aviser generelt.

Bortset fra en moderniseret retsskrivning, er de nøjagtige afskrifter af de pågældende artikler. Også hvad angår skriftstørrelse, overskrifter, understregede og *kursiverede* passager.

Opgave 1: Øjenvidneskildringer fra arbejderurolighederne i Odense 1922

I 1920'erne var der stor uro på arbejdsmarkedet med lockouter og strejker. Arbejderklassen var splittet mellem socialdemokrater på den ene side og kommunister og syndikalister, der i højere grad end den socialdemokratiske arbejderbevægelse var tilhænger af strejker og revolution, på den anden side. Fra arbejdsgiverside oprettedes en frivillig organisation kaldet "samfundshjælpen", der trådte til som arbejdskraft i situationer, hvor arbejde var konfliktramt.

Tonen mellem arbejderbevægelsen og samfundshjælpen og intern i arbejderbevægelsen var skarp, og flere gange kom det til direkte konfrontationer. Således også i Odense i 1922, hvor der opstod uroligheder 20. Februar. Konflikten kulminerede knap to uger senere ved den såkaldte "kampen ved ladesporet"

Giv på baggrund af artiklerne fra Fyens Stiftstidende (konservativ) og Fyns Social-Demokrat en vurdering af:

- 1: Hvor går skellet mellem nyhed og kommentar i artiklerne. Forsøg at fremdrage de "rene" meddelelser i artiklerne.
- 2: Kan man skelne mellem første- og andenhandsviden i artiklerne ?
- 3: Kan man på baggrund af artiklerne rekonstruere et begivenhedsforløb ?
- 4: Kan man tænke sig andre kilder til begivenhederne, og vil de i givet fald være bedre ?
- 5: Hvordan vurderer de to aviser konfliktens parter (Samfundshjælpere, arbejdere og politiet) ?

Kraftige spektakler i Odense i dag

Der demonstreredes mod arbejdsvillige landmænd, og enkelte af dem forulempedes. – Politiautomobilen rykker ud, og med dragne stave rydder betjentene Nørregade.

Der er i dag forefaldet ret ondartede spektakler her i byen, idet en del af de yderliggående elementer inden for de arbejdsløse kraftigt har demonstreret mod nogle arbejdsvillige landmænd.

Sagens forhistorie er denne: Da kreaturerne enkelte steder her på Fyen er begyndt at savne foder, var der i formiddags mødt en halv snes ældre landmænd, alle i 30-40 års alderen, for at losse nogle foderstoffer fra Fyens Andelsfoderstofforretning og over i nogle jernbanevogne.

Der var derfor sket henvendelse til politiet om eventuel assistance, og nogle få betjente var posteret ved firmaets pakhus ved havnen.

Imidlertid samlede der sig hurtigt en 4-500 arbejdsløse, hovedsagelig havnearbejdere, og for langt størstedelen rolige og besindige folk.

På disses vegne fik en deputation adgang til de arbejdende og henstillede til dem at nedlægge arbejdet, og landmændene gik også ind herpå.

Formanden for Havnearbejdernes Forbund, *Anders Jensen*, der hurtigt kom til

stede, holdt derefter på deputationens vegne en tale til de ventende, hvem han meddelte resultatet af deputationens henvendelse, hvorefter han opfordrede dem til at lade dem gå i fred – og give dem et hurra med på vejen.

Langt den største del af arbejderne blev også roligt og fredeligt stående, og alt forløb ved havnen i bedste fordragelighed.

Nogle yderliggående elementer cyklede imidlertid bag om pakhuset og politiafspærringen og efter de bortdragende landmænd, og da de nede i Nørregade ud for hotel "Hafnia" mødte en flok arbejdsløse, der kom fra møde på Folkets Hus, og som ikke kendte sagens forhistorie, begyndte spektaklerne.

Det lykkedes dog de fleste af landmændene at slippe af sted, flere dog efter at være forulempede (en fik en blodig næse, en anden en hudafskrabning på kinden o.s.v.), og en af dem blev puffet og slået, så han måtte søge tilflugt i en forretning.

Snart efter var Nørregade sort af mennesker, og de yderliggående elementer foranstaltede en større pibekoncert, skreg og råbte og ville have landmanden "udleveret".

Da spektaklerne tog til, blev politiautomobilen rekvireret, og hurtigt kørte den gennem opløbet, hvorefter betjentene med dragne stave ryddede Nørregade fra "Hafnia" og op til kirken.

Under alt dette var landmanden forlængst ude af forretningen, idet han var kravlet over et plankeværk i haven, og derfra videre mod jernbanen gennem Kongens Have.

Vi slutter gerne vor omtale af det passerede med atter at betone, at ingen af byens mange rolige og besindige arbejdere deltog i spektaklerne. Det var "hep-drengene", der dominerede.

Tekst 2: Fyns Social-Demokrat 20. februar 1922

Samfunds-Hjælpere ved Odense Havn

En politiepisode i Nørregade. - Stærk beklagelse af politiets optræden. – Det huggede ind med stavene og slog ned for fode.

Odense.

De lock-outede havnearbejdere havde i dag bragt i erfarings, at nogle emsige landmænd fra Fåborg-Eggen var kommet her til byen for at forrette skruebrækkerarbejde ved havnen. En 5-6 stykker af disse nævenyttige "Samfundshjælpere" skulle transportere foderstoffer fra et af pakhusene over i jernbanevogne til videre forsendelse.

Havnearbejderens ledelse skred da som naturligt var ind og forklarede de herrer samfundshjælpere situationen, alt imens tilstrømmingen til havnen blev større og større, således at der vel i alt var et tusind mand samlet.

Enten det nu ved forhandlingerne blev klart for "samfundshjælperne", hvor utiltalende og forræderisk deres handlemåde var overfor arbejderne, eller det skyldtes den truende holdning, som menneskemængden indtog i

forbindelse med harmfulde tilråb, nok er det, de herrer samfundshjælpere som i dag ville have reddet det danske samfund fra undergang, blev hurtigt enige med arbejderrepræsentanterne om ikke at røre ved noget og straks at forlade havnen.

Det blev aftalt med det tilstedeværende politi, at "samfundshjælperne" skulle have en frist på 10 minutter til at forsvinde i, hvorefter mængden skulle gå hver til sit. Selvfølgelig var det vanskeligt at gennemføre denne aftale i praksis, og da samfundshjælperne slukørede luskede mod banegården, blev de fulgt af flere andre arbejdere. Denne vandring var nok ikke videre behagelig for de pågældende – hvem kunne vente det? – men i god behold nåede de alle stationen, hvor de højtideligt lovede aldrig mere at komme til Odense for at falde arbejderne her i ryggen. – Vi har fået nok af det, sagde den ene.

Indtil nu var alt gået roligt og fredeligt. Men da det på hjemturen fra havnen rygtedes, at en hjælper var i funktion hos et større firma i Nørregade, gled strømmen naturligt denne vej. Man ville også have denne judasgering forpurret. Nogle få stykker lockoutede gik ind i gården for at tale med vedkommende person

og henstille til ham i al fredsommelighed at holde inde med den slags, hvis han ønskede fremtidig at blive betragtet som et hæderligt menneske. Men så skete eksplosionen.

5 politibetjente var her nærværende. De ville dels formene adgang til skruebrækkerne, dels sprede mængden. Det formåede de herrer imidlertid ikke alene, og ekstrahjælp hertil var derfor blevet rekvireret. Pludselig dukker panserbilen på, dens fløjdøre i gavlen slås op, og ud styrter en skare på 7 betjente med kniplen i hånd. Omhvad der nu skete, er meningerne delte. Vi har talt med 3 forskellige øjenvidner på nært hold, der beretter følgende:

De 12 betjente gik løs på mængden med stavene og slog ned på den forsamlede menneskemængde. Der opstod selvfølgelig stor forvirring og mængden søgte dels ind i Kongens Have, dels op og ned ad Nørregade og ind i de tilstødende gader. Harmen over politibetjentenes optræden var stor, da deres fremgangsmåde både var ubehersket og upåkrævet. Det er ikke på den måde, man skal holde orden i en stor by under en lockout-situation.

Betjentene slap heller ikke alle lige godt fra overfaldet. Et par fik efter sigende nogle knubs af arbejderne, der søgte at værgе for sig.

Enden på episoden blev, at mængden spredtes, og kun nogle få klynger blev tilbage i gaderne her.

Dog mand og mand imellem diskuteredes begivenheden, og det var just ikke blide ord, der faldt om byens politibetjente, der i pågældende situation syntes at have været uden omtanke for, hvad følgerne kunne blive af en så voldsom og brutal optræden.

Politiet må dog kunne forstå, at det i denne situation er arbejderne, der er den forurettede part, de har ikke nægtet at ville arbejde, men de er brutalt og hensynsløst smidt på gaden; fabrikker og værksteder er stænget for dem. De kæmper for deres eksistens og kan ikke finde sig i forræderi og judasarbejde. Derfor må de være på deres post.

I selve samfundshjælpen, som der her søges iværksat, ligger der en provokation; det vil sige, at der i denne ligger en ophidselse mod arbejderne. Men vort råd til arbejderne skal være: lad jer ikke provokere hvad enten provokationerne kommer fra det ene eller det andet hold. Denne kamp, arbejderklassen her er ude i, kan kun føres til en sejrrig afslutning ved anvendelse af de gamle blandt danske arbejdere hævdevundne grundsætninger: ro og ubrødeligt sammenhold

Politiet slog atter i går ned på arbejderne i Odense

Blandt dem, der fik betjentenes knipler at føle, var flere medlemmer af Fællesorganisationens forretningsudvalg og den nedsatte eksekutivkomité. – Politiassistent Simony, som åbenbart er en for ubetydelig og uligevægtig mand på en i disse dage udsat post.

Odense

Atter i går kom det til sammenstød her i byen, atter er politiet optrådt med skarp front mod de lockoutede arbejdere, der forsøgte at varetage deres interesser. Vi skal kort referere gårdsdagens hændelser.

Ved 1½-tiden kom en flok arbejdere på ca. 200 marcherende i ordnede rækker hen ad stationsvejen. De svingede ud af Rugårdsvej og henimod ladesporet, hvor de vognmænd, der i disse dage forretter rakkertjeneste for enkelte af byens storhandlende, som bekendt er ivrigt beskæftiget med sukkerløsning. Det var hensigten på fredelig vis at få dem til at afstå herfra.

Ved indgangen trådte 2-3 politibetjente, der var posteret her, frem, rakte hænderne ud og forklarede, at de havde ordre til at forbyde uvedkommende adgang. Demonstranterne stoppede straks op, sluttede kreds om betjentene og begyndte at forklare situationen for disse, der svarede, at de havde deres ordre og kunne ikke give tilladelse til at passere. Og ikke én eneste mand af mængden forsøgte efter dette

at forcere indgangen, skønt det vilde have været den letteste sag af verden.

Imidlertid var politibilen ankommen, telefonisk tilkaldt af vagten. Der påfulgte nogen parlamentering, mængden blev opfordret til at spredes, og et øjeblik så det, efter at endnu en vognladning betjente var rekvireret, ud til, at stavene skulle have været frem, idet politiassistent *Simony* beordrede betjentene om at gøre sig klar. Nu råbte imidlertid en mand, at man skulle spredes og ikke lade det komme så vidt, hvorpå mængden næsten øjeblikkelig trak sig tilbage. Man drog mod "Folkets Hus" hvor eksekutivkomitéen netop var samlet til møde. Det blev her krævet, at denne skulle gå i spidsen for en ny demonstration og ved forhandling med politiet se at få adgang til at tale med skruebrækkerne og få disse til at indstille deres provokerende sukkerkørsel.

Komitéen indvilgede heri, og i et antal af vel 4-500 gik man på ny mod ladesporet, denne gang dog mod det yderste.

Også her trådte 2-3 betjente frem og forklarede at adgangen ifølge ordre var spærret, og medens eksekutivkomitéens medlemmer, hvori mellem var bl.a. forretningsfører *H.P. Petersen*, maskinarbejder *Werner* og arbejdsmand *Carl Larsen*, talte med betjentene, trængte mængden uden om disse og hen imod en jernbanevogn, ved hvilken en af de Herrer vognmænd var i færd med at losse sukker. Overfor denne person krævedes det, at han skulle aflæsse og køre tomhændet hjem igen. 3-4 betjente var da til stede foran vognen, ekse-

kutivkomitéens forskellige medlemmer ligeledes. Der skete intet, vognmanden blev ikke i mindste måde forulempet, og da han havde indvilget i at standse arbejdet, og netop var i færd med at aflæse de kun 2 sække sukker, han havde fået over på sin vogn, syntes alt at skulle få fredeligt og tilfredsstillende forløb.

Politiet selv ville det imidlertid anderledes !

Selvfølgelig var politibilen igen bleven rekvireret, og den kom denne gang med et læs på velen snes mand, igen under anførsel af Hr. Simony i egen person. Assistenten lod straks formere kæde over pladsen mellem de to banespor, kommanderede stavene frem og i løb stormede betjentene nu frem med de dragne knipler i hænderne.

Det var et hæsligt syn at se denne række sorte skikkelser komme væltende. Og uden forhandling, uden en advarsel, uden et eneste forsøg på at få mængden til fredeligt at forlade ladesporet, uden at erkynde sig om, om det var de af de konservative blade så meget omtalte "unge urostiftere" eller ældre, ansvarsbevidste mænd, der var til stede her, lod Hr. Simony sine knippelsvingere slå løs på mængden i blinde, i flæng, vildt og hensynsløst.

Vi skal undlade at udpensle i enkeltheder, hvad der skete, og hvordan der fra politiets side blev gået frem, skønt fristelsen hertil ville være stor. Men vi vil ikke opelske en endnu bitrere stemning imod politiet end den, der allerede hersker. Det er galt nok allerede. Vi vil ganske roligt overlade til Hr. politiassistent Simony at besørge dette. Han synes at have et glimrende tag herpå. Hans hele optræden under lockout-perioden synes at have været en række af fejlgreb fra første dag i Nørregade og indtil den

skæbnesvangre dag på ladesporet i går. Thi det er uden tvivl assistenten, der har ansvaret for, hvad der da skete, de skandaløse begivenheder, som burde og kunne have været undgået, om han havde haft noget mere omløb i hovedet og ligevægt i sindet.

Kun må vi notere, at betjentene slog med kniplerne af et godt hjerte, og at de med forkærlighed, med udsøgt forkærlighed, valgte arbejdernes hoveder, det ømmeste punkt. Ret skal være ret, der var forskel på måden hvorpå man slog ! Antagelig er det de forhenværende sergenter og forvaltere, der var værst. Imidlertid, det så modbydeligt ud, et hæsligt og oprørende syn.

Kniplerne faldt hårdt til, og det gjorde ondt, hvor de ramte. Der var adskillige, som havde fået buler og blødende sår, da "slaget" var endt. Vi så således en ældre mand, fra hvis nakke blodet randt i en stor strime. Han forsøgte at standse det med et fuldstændig gennemvædet lommetørklæde.

Hele affæren udspillede på ganske få minutter, thi så snart betjentene stormede frem, tog størstedelen af mængden flugten. I spidsen naturligvis først og fremmest mange af dem, der ved møder og forsamlinger skriger højest op om aggressiv optræden, og som rakker ned på de ansvarlige ledere. Vi så således en kendt mand, berømt for sine krasse udtalelser om "direkte aktion", når der er fred og ingen fare, som en af de første stikke halen mellem benene, og forsvinde i hurtigløb ! Ja, teori er et, praxis noget andet.

Blandt dem, der fik kniplerne at føle, var maskinarbejder *Werner*. Da han rager et hoved op over mængden, og betjentenes store flertal

er små folk, kunne de ikke nå op til deres sædvanlige operationsfelt i dette tilfælde. Derimod fik Werner nogle drøje slag over arm og skulder.

Der blev foretaget flere anholdelser, således af købmand *Jacob Jacobsen*, Langelinje, og maskinarbejder *Chr. Dideriksen*. De blev ført til stationen, hvor de måtte tilbringe natten. En anden anholdt, maskinarbejder *Chr. Jensen*, fik derimod tilladelse til at gå, efter at have afgivet forklaring.

Som ovenfor nævnt tillægges politiassistent Simony hovedparten af ansvaret for det skete. De menige betjente var delvis kun redskaber for hans vilje. Selvfølgelig, de burde ikke have slået så brutalt, blindt og hensynsløst, som de gjorde, med de fik dog ordre til at gå på. Men denne ordre burde ikke have været udstedt. En fornuftig og ligevægtig mand havde først undersøgt, hvorledes situationen lå og derefter opfordret folk til at gå, hvad de utvivlsomt også havde gjort, da eksekutivkomitéens medlemmer alle ville have anbefalet dette. Og så var der ikke sket det ringeste.

I stedet for stormer man blindt og tankeløst frem. Og hvor slet det hele var forberedt, hvor lidt overblik politiassistenten i virkeligheden havde over situationen, med hvor minimal politimæssig forståelse man gik i gang med arbejdet – at rydde pladsen -, fremgår tilstrækkeligt af, at politiet begyndte ved den gale ende og jagede mængden ind i en blindgade. Pladsen var nemlig lukket og folk kunne kun drives ud fra den side, hvorfra betjentene kom. Var man begyndt fra modsat kant, havde der dog været en smule ræson i galskaben. Hvis da ikke

formålet netop var at slå løs på arbejderne – hvad vi dog værger os ved at tro.

Det ville være klogt, om politimesteren i fremtiden, hvis politiet atter skal optræde på arenaen i samme retning som i går – hvad vi dog anser for utænkeligt – overlader kommandoen på kamppladsen til en af de ældre, erfarne, rolige og besindige inspektions- eller overbetjente, der kender lidt til livet og mennesker, og som har en mangeårig virksomhed som politimand bag sig. Der findes sikkert sådanne, som i givne tilfælde vil være situationens herrer, og som de menige betjente også med tillid kan se op til og rette sig efter.

Så snart pladsen var ryddet, drog politiet bort, hilst med hurraråb, piften og fyråb. Folk stod i tusindvis på fortovet langs Rugårdsvej, Kongensgade og Stationsvej. Men nu skulle man ikke forsøge at rydde gaden ! Det var heller ikke nødvendigt, thi tilskuerne gik af sig selv fredeligt og stille, de fleste dog oprørt i sindet over politiets hensynsløse og uforstandige fremfærd.

”Fyns Tidende” der i de sidste dage er optrådt meget aggressivt og arbejderfjendtligt, synes at have glemt den tid, da det selv opfordrede arbejderne og bønderne til at anskaffe sig rifler og til at sætte sig op mod den bestående regering og samfundsform. Bladet havde i går en repræsentant ude på ladesporet, og han skildrer i dag i en lang, tendensiøs og fuldkommen misvisende artikel affæren, skriver endog – komplet blottet for sandhed -, at politiet måtte tage sig af en afvoren medarbejder, der ”optrådte”. Bladet skulle passe på sin egen optræden og erindre sig sin fortid.

Nu må vi have ro og orden ! råber ”Fyns Tidende”. Ja, men en tilrakning af arbejderne bidrager ikke dertil. Det gør en mand som grosserer, teaterbestyrelsesmedlem, vicekonsul, rider af dannebrog, sukkerhandler *Hennings* i Dronningensgade heller ikke. Den mand burde også have taget lære af tiden og indrettet sig derefter. Det samme gælder de herrer vognmænd, der vedvarende, i smuk forståelse med Hr. Hennings, provokerer uroligheder ved fortsat at udføre skrubrækkerarbejde. Det er trist at se en mand, som f.eks. indehaveren af bureauet ”Lux” i Kongensgade på den måde være med til at underminere den samfundsklasse, af hvilken han i mange år sugede næring

som restauratør. Den tid har han glemt. Hvis ikke en kedelig hestehandel-affære var kommet imellem, havde han vel endnu haft sit borgerskab som værtshusholder og havde da beholdt et hæderligt navn. Sent i aftes skulle politiet igen vise sin dygtighed. Det rykkede ud for at rense Vestergade. Også her faldt der knubs af både til kvinder og børn, meddeles det os.

Ved 12-tiden var byen rolig. Da gik betjentene til hvile i de i rådhusets festsal opredte senge. Her sover ordenshåndhæverne de retfærdiges søvn i disse bevægede dage. Sengene blev i nattens mulm og mørke slæbt derop fra kaserne efter det første sammenstød i Nørregade. *Holmes*

Tekst 4: Fyens Stiftstidende 9. Marts 1922

Da Odense-politiet i går ryddede Ladesporet

Stavene måtte tagets i brug, og der blev foretaget et par anholdelser.

Som meddelt kom det i løbet af eftermiddagen i går til et større opløb på ladesporet, hvor noget sukker blev læsset fra en jernbanevogn til et firma her i byen. Ved politiets mellemkomst blev opløbet første gang på fredelig måde spredt og en del af demonstranterne fik til møde på ”Folkets Hus”. Her viste der sig imidlertid stærkest stemning for at gå til ladesporet igen og ved 4-tiden samledes der atter et opløb omkring den jernbanevogn, hvorfra 1 mand læssede sukker ud på et hestekøretøj, hvilket han blev opfordret og truet til at holde inde med.

Afspærringen brudt

Adgangen til ladesporet var på det tidspunkt, da dette opløb fandt sted, afspærret af politiet, hvad de betjente, der stod på post ved adgangen til sporet gjorde opmærksom på, og da der ikke blev taget noget hensyn hertil, har de mennesker, der gik ind på ladesporet, altså gjort sig skyldige i direkte overtrædelse af et politiforbud og er underkastet den straf som er fastsat for dette.

De 4 betjente, der på dette tidspunkt havde vagten ved ladesporet formåede ikke ene at skaffe politiforbudet respekteret og sendte meddelelse herom til politistationen, hvorfra en større styrke straks rykkede ud til ladesporet med automobilen.

Sporet ryddes

Starks ved ankomsten til ladesporet trak politiet stavene og ryddede i løbet af få minutter pladsen for det opløb, der havde brudt afspærringen. Til adskillige af deltagerne vankede der nogle drøje knubs af stavene, og man hørte i de småklynger, hvor begivenhederne bagefter drøftedes, beklagelse fra deltagernes side over, at det havde været et "brutalt overfald" politiet havde foretaget, men når man har været med i en sværm, der kommer med trusler mod politiet og overtræder et politiforbud, er det i hvert fald lidet modigt, at man bagefter beklager sig over, at man har måttet tage følgerne. Politiet gjorde kun sin pligt, og dette kan man ikke bebrejde det.

Hvem var med ?

Deltagerne i opløbet var den snart kendte skare, der tidligere har optrådt ved lignende lejligheder. De var denne gang ledet af købmand *Jacobsen*, langelinje og maskinarbejder *Didriksen*, der begge tilhører det kommunistiske parti, og som begge blev anholdte.

Desuden deltog som sædvanlig nogle tilfældige tilskuere i opløbet, der er jo altid nogle, som ikke kan bekæmpe deres nysgerrighed og lysten til at være med, hvor der er "sjov i gaden".

Blandt de mere tilfældige tilstedeværende var byrådsmedlemmerne *Werner* og *H.P. Petersen* og en medarbejder ved "Social-Demokraten", som i hvert fald ved tidligere lignende lejligheder har gjort sit bedste for at ophidse stemningen. Også disse blev flyttet af politiet, og Hr. Werner blev ramt over skulderen af en politistav. Han gjorde bagefter gældende, at han

var gået ind på pladsen for at opfordre forsamlingen til at gå bort i ro, og der er ingen grund til at tvivle om, at dette har været Hr. Werners hensigt, men det gælder for alle, at når man er gået ind på en afspærret plads er man underkastet de regler, som gælder her, og til disse hører respekten for politiets ordrer, og muligheden for at blive ramt af en politistav.

Efter at pladsen var ryddet kørte politiautobilen tilbage til stationen med de to anholdte, og tilskuerne i de omliggende gader spredtes hurtigt i regnvejret.

De Samvirkendes generalforsamling

På de samvirkende fagforbunds generalforsamling (nutidens LO STH) i aftes i eksercerhuset, der kun varede 1½ time, og som forløb i ro, blev der aflagt beretning om lockoutsituationen og enstemmigt vedtaget en udtalelse, der opfordrer til at virke for generalstrejke. Man besluttede at sende en deputation til politimesteren.

Politiets optræden om eftermiddagen blev fordømt, men der opfordredes fra de ledendes side til at vise den største ro og selvbeherskelse, og det blev nævnt, at det er lovligt at opfordre arbejdsvillige til at holde op med et arbejde, men at trusler o. lign, er ulovlige midler.

Somet godt bidrag til karakteristikken af den forsamling, der foranstaltede opløbet på ladesporet, kan det nævnes, at en af de socialdemokratiske førere ved generalforsamlingen omtalte, hvorledes man under rydningen af ladesporet havde set den største part af deltagerne flygte, medens nogle enkelte, som måske ikke engang var klare over, at de havde brudt en politiafspærring, blev tilbage og måske derfor kom ud for at blive ramt af de stave, som

den flygtende sværm havde gjort det nødvendigt at trække.

De to anholdte vil i løbet af dagen i dag komme i forhør hos kriminaldommeren.

byen op til Flakhaven, men nogle politibetjente rykkede kort efter ud og snart efter var gaderne næsten mennesketomme og der faldt ro over byen og de ophidsede gemytter.

Efter generalforsamlingen i eksercerhuset trak en lille skare demonstrationslystne op gennem

Opgave 2: Møde i den konservative Vælgerforening i Odense 1937

Odense var en af de store byer, hvor socialdemokratiet slog senest igennem. Først ved byrådsvalget i 1937 opnåede partiet det flertal, som efterhånden var velkonsolideret i andre større byer. Det konservative Folkeparti i Odense var som de fleste andre steder delt i forskellige fløje. Foruden de geografiske skel var der også i partiet skel mellem erhvervene og mellem forskellige samfundsgrupper.

19. Marts 1937 afholdt vælgerforeningen opstillingsmøde til kommunalvalget, hvortil der i foreningens forhandlingsprotokol blev udarbejdet et referat. Desuden blev opstillingsmødet refereret i tre af byens fire aviser dagen efter.

Vurder på baggrund af teksterne:

1: Hvilke tekster hører til følgende aviser: Fyns Venstreblad (radikal), Fyns Stiftstidende (konservativ) og Fyns Social-Demokrat

2: Hvad refereres fra mødet, og hvad refereres ikke ?

3: Hvilke kilder kan det tænkes, at de forskellige aviser har haft ?

4: På hvilke områder supplerer avisartiklerne det interne mødereferat ?

5: Kan det lade sig gøre på baggrund af de trykte artikler at få et nøjagtigt billede af den konservative kandidatliste til byrådet ?

Tekst 1: Mødereferat fra Den konservative vælgerforening ,Odense.

19. marts 1937

Medlemsmøde til opstilling af kandidatliste til byrådsvalget 1937.

Formanden bød velkommen og foreslog grosserer Chr. Andersen til dirigent. Grosserer Chr. Andersen valgtes enstemmig.

Formanden forelagde derefter den fuldstændige kandidatliste som det i den anledning nedsatte store udvalg er blevet enige om, idet taleren samtidig knyttede bemærkninger til de enkelte kandidater hvem de repræsenterede o.l. Den forelagde liste omfattede følgende:

(tomt plads i referatet)

Kgl. Bygningsinspektør Lehn Petersen fik som første taler ordet og udtalte, at han savnede overetssagfører Lollesgård på listen. Agtelsen for Lollesgård er meget stor i vide kredse, jeg synes ikke vi må svigte Lollesgård, hvis Lollesgård ikke findes på vor liste tegner det ikke godt for vort partis sag til det kommende valg. Taleren vil dog ikke stille forslag om, at Lollesgård optages på listen.

Assistent Ejnar Rasmussen beklagede ligeledes dybt, at vi skal miste en mand som Lollesgård, der var så afholdt og anset i vide kredse. Taleren stillede forslag om, at vi stillede ham som nr. 2 på listen, umiddelbart efter borgmesteren.

Landsretssagfører Eigenbrod udtalte, at det var første gang, at han tager ordet i denne forsamling, taleren havde indtrykket af, at man her selv ordnede forholdene, det kom ikke andre ved. Efter det, der fremkommet her i aften får man det indtryk, at Lollesgård ikke er gået frivillig. Før listen kan vedtages, ønsker taleren en redegørelse for de forhold., der har været medvirkende til at tvinge Lollesgård bort. Restauratør Assam, der har været medlem af udvalget, udtalte at det har været et meget brydsomt arbejde, for den ene ville ikke sidde med den anden og den anden ikke med den ene, der er gjort alt for at udligne de stridende anskuelser og taleren henstiller. At listen gennemføres så nogenlunde som den er.

Formanden meddelte, at han efter bemyndigelse, ligesom ved tidligere valg havde henvendt sig til samtlige de siddende byrådsmedlemmer og spurgt dem om de ville lade sig genvælge. Taleren meddelte at Lollesgård uden betænkning havde meddelt, at grunden til, at han ikke kunne fortsætte som byrådsmedlem var at han ikke kunne afse tid dertil, da hans forretning var blevet forøget. Det nedsatte store udvalg havde imidlertid vedtaget at rette en fornyet indtrængende anmodning til Lollesgård om atter at modtage genvalg, men 3 dage efter er der på denne henvendelse fra udvalget modtaget et skriftligt svar fra Lollesgård med et absolut "Nej". Vi kan herefter kun skade Lollesgård ved på ny at drage denne sag frem. Til Ejnar Rasmussen vil taleren rette den forespørgsel, om han har mandat til at genopstille Lollesgård.

Lehn Petersen meddelte, at der er uoverensstemmelse mellem det formanden oplyste og det, han har fået meddelt fra anden side, forlydend det gik ud på, at borgmesteren havde stillet betingelse om Lollesgårds placering efter Jørgen Christensen.

Redaktør Vølund henstillede til Lehn Petersen og Ejnar Rasmussen at drøftelserne af dette emne ikke fortsættes, der er i udvalget gjort hvad gøres kan for at få det til at glide, derfor garanterer jeg.

Ejnar Rasmussen: Det er beklageligt, at Lollesgård glider ud ved dette valg, hvor så meget står på spil. Jeg trækker mit forslag tilbage.

Sagfører Strøm vil just ikke beklage sig på Østre Bydels vegne. Taleren syntes ikke, at kandidaterne var fordelt ligeligt mellem [blank] og anden kreds. Taleren indrømmede, at der er gjort et stort arbejde for at få en handlende fra østre bydel på en sikker plads, men det har ikke været muligt at få nogen til at modtage valg, da imidlertid 1. kreds er så dårligt repræsenteret på de sikre pladser, stiller han forslag om, at plads nr. 11 (indføjet Linto) ombyttes med plads nr. 20 Mathiesen.

Restauratør Assam kunne ikke indse, at dette forlangende fra østre bydel var berettiget, hvorfor skal østre bydel have en 4-5 stykker. Taleren henstillede på ny at vi enedes om listen, der har været besværligheder nok med at få den sat sammen.

Formanden takkede sagfører Strøm for den tone, der i aften er anslået fra østre bydels side. Taleren vil jo også mene, at østre bydel i sagfører Ernst har haft en god mand, der på fortrinlig måde har varetaget de samme interesser som Hr. Strøm gjorde sig til talsmand for. Martin Iversen var egentlig ikke villig til at gå med, men hans organisation havde lagt et hårdt pres på ham. Murermester Schmidt havde været en hård nød at forhandle med i udvalget, han havde stejlt stået på sine standfællers interesser. Vi har endvidere også gjort alt for at få en lærer med, men det var ikke lykkedes.

Sagfører Strøm fremhæver, at den gamle 1. kreds kun har sagfører Ernst på sikker plads. Korsløkke Sogn har ingen repræsentant. Henstiller påny, at Mathiasen vælges.

Redaktør Vølund meddeler, at vi i mange år har kæmpet for at få en embedsmand og en funktionær på listen og i år er det lykkedes, vi skal gå enige til valg og søge at få stemmer fra alle kredse. Vi skal værge vor gamle by.

Murermester Schmidt syntes, det var uheldigt, at snart den ene bydel snart den anden klynkede og klagede. Vi er ikke østre bydel, vi er et samlet hele – een by. Der er gjort meget for Østre bydel, som taleren ikke syntes havde grund til at beklage sig. Vi er én by og vi har fælles interesser og fælles repræsentanter.

Sagfører Strøm fremhæver på ny, at det ikke er østre bydel, det er 1. kreds, der er for dårligt repræsenteret.

Repræsentant N.P. Andersen henstillede, at der ikke røres ved tjenestemand-repræsentationen, og stillede forslag om, at Nr. 14 ombyttes med Nr. [mangler]

Redaktør Vølund henstillede på ny at listen godkendtes som den var.

Overassistent Linto fremhævede, at han ikke på nogen måde havde trængt sig frem, men kun forlangte en repræsentant for den store embedsstand. I 1929 var taleren opstillet på listen som nr. 17 og der blev

fra mine standfællers side gjort et arbejde for at sætte mig ind ved personlige stemmer, hvoraf jeg opnåede 163. i 1933 blev der også lagt pres på mig for at lade mig opstille på listen, hvad jeg imidlertid bestemt afslog, da jeg fuldt ud kunne godkende Pastor Hansen som repræsentant for tjenestemændene. Af hensyn til mine standsfæller lader jeg mig ikke rykke ned på plads nr. 20, så forlanger jeg mit navn slettet af listen.

Dirigenten henstiller, at de to forslag søges samarbejdet.

Ingeniør Nerenst Christensen fremhæver, at kaptajn Linto har gjort et så stort arbejde for vælgerforeningen og meget stærkt forøget medlemstallet. Med stor energi har han i Odense By arbejdet for konservatismens sag.

Sagfører Strøm tager sit forslag tilbage.

Assistent Kloster meddeler, at N. P. Andersen er fraværende i forretningsanliggender, men han tager på Hr. Andersens vegne det stillede forslag tilbage.

Dirigenten stiller derefter formandens forslag, som nu er det eneste der (er) tilbage under afstemning. Forslaget vedtages enstemmigt.

Formanden meddeler, at foreningen er blevet enige med Socialdemokratiet om fredsvalg af kritisk revisor, dertil opstilles: Sagfører K. L. Hansen og forretningsfører Carl Nielsen, hvorefter formanden udbragte et leve for et godt valg den 5. marts.

Dirigenten: Mødet er hævet.

Tekst 2: Avisartikel 20. Marts 1937

Den konservative byrådsliste kom til verden under store fødselsveer
Sagligheden smides ud og reaktionen sættes ind. – Et spark til KU

Odense

Det konservative parti holdt i aftes opstillingsmøde til byrådsvalget i Klostersalen. Efter hvad der fortælles var mødet meget stormende og bølgerne gik højt.

I det afgående byråd sidder som bekendt 13 konservative medlemmer. Af de 13 blev følgende ikke genopstillet i aftes: overretssagfører Lollesgård, Købmand Fr. Scheffmann, kgl.

bygningsinspektør Lehn Petersen, Handelsgartner Carl Nielsen og Fru Helga Ehrmann. De nævnte fem medlemmer udtræder således af byrådet ved valgperiodens udløb den 1. april.

I øvrigt kom listen til at se således ud:

Nr. 1 Borgmester H. Chr. Petersen, Nr. 2 Ingeniør Jørgen Christensen, Nr. 3 Købmand Martin Nielsen, Nr. 4 Frk. Jervelund, Nr. 5 Tømrermester Johs. Petersen, Nr. 6 Møllebygger Dreier, Nr. 7 Sagfører Ernst, Nr. 8 Ingeniør Vilh. Rasmussen, Nr. 9 Grosserer P.M. Wilhelm, Nr. 10 Kriminalbetjent Kallan, Nr. 11 Overpostassistent, Kaptajn Linto, Nr. 12 Lærerinde Frk. Carlsen Skiødt, Nr. 13 Fabrikant Kirkegård Nielsen, Nr. 14 Murermester

Nørregård, Nr. 15 Bankassistent Svend Nielsen, Nr. 16, Direktør Aage Michelsen, Nr. 17 Tandslæge Riis Petersen, Nr. 18 Restauratør Assam, Nr. 19 repræsentant N.P. Andersen, Nr. 20 Vognmand Kirkegaard, Nr. 21 Grosserer Fr. Jensen, Nr. 22 Fru Mørch Christiansen, Nr. 23 Arkitekt Axel Jacobsen, Nr. 24 Tømrermester Aage Jensen, Nr. 25 typograf Güth, Nr. 26 Tømrermester Mathiesen, Nr. 27 Landsretssagfører Inga Henriksen, Nr. 28 Bogholder Gunnar Larsen, Nr. 29 Fru direktør Jacob Møller.

Det er altså denne liste, som de konservative vil møde fremmed ved byrådsvalget den 5. marts. De første 8 kandidater er – som man ser – medlemmer af det nuværende byråd, mens de nye kandidater, der er kommet til, bærer præg af, at det er de mest reaktionære indenfor det konservative parti, som har domineret på mødet.

I alle tilfælde viser listen, at man har smidt sagligheden ud og sat reaktionen ind som overretssagfører Lollesgård, Købmand Scheffmann og kgl. Bygningsinspektør Lehn-

Petersen var udprægede saglige arbejds kræfter, hvilket ikke kan siges om de nye mænd, der er stillet på de pladser, hvor der er udsigt til valg. Det er alle folk, som har været fremme i den konservative agitation, men ellers ikke har vist – i hvert tilfælde over for offentligheden –, at de har særlige saglige kvalifikationer som byrådsmedlemmer. Den nye konservative byrådsliste er afgjort af ringere kvalitet end listen fra 1933.

Bemærkelsesværdigt er det, at K.U'erne er sat i skammekrogen. Først som Nr. 15 – altså på en plads, hvor der slet ikke er udsigt til valg – er sat en K.U'er, og længere nede på listen kommer et par stykker til. Skønt det er en offentlig hemmelighed, at den konservative partiledelse har været stærkt ude med lygten for – ligesom i 1933 – at finde en præst, der kunne fiske stemmer til de konservative, så er det ikke lykkedes partiet at finde en sådan mand. Dette glæder os, thi opstillingen af pastor H.R. Hansen i 1933 var også et usmageligt trick, som før eller senere måtte hævne sig.

Alt i alt er den konservative liste en udpræget overklasseliste.

Tekst 3: Avisartikel 20. Marts 1937

Den konservative byrådsliste

De konservative opstillede i aften deres byrådsliste ved et møde på industripalæet. Som allerede bebudet, nægtede af partiets nuværende byrådsmedlemmer Overretssagfører Lollesgård, Lehn Petersen, Scheffmann, Fru Ehrmann og Carl Nielsen at tage mod genvalg og lod sig derfor ikke genopstille. Borgmester H. Chr. Petersen er allerede ved et møde for nogen tid

siden blevet kåret som nr. 1, og de følgende 6 første navne på den ny liste kom derefter til at bestå af de nuværende byrådsmedlemmer Ingeniør Jørgen Christensen, Købmand Martin Iversen, Ingeniør Vilh. Rasmussen, Frk. Karen Jervelund, møllebygger Dreier og sagfører Ernst. De øvrige navne, som der på mødet blev udtrykt håb om at få valgt, er – efter hvad der forløb i aften – grosserer Wilhjelmsen, murermester

Nørregård, Postassistent, Kaptajn Linto, lærerinde, Frk. Carlsen-Skiødt og fabrikant Kirkegård Nielsen og blandt andre, der desuden kom med var sagfører Frk. Henriksen og direktør Michelsen, der altså gled med, men blot så langt nede på listen, at man på forhånd er sikker på, han ikke bliver valgt !

Tekst 4: Avisartikel 20. Marts 1937

Den konservative borgerliste i Odense er opstillet

Stærk tilslutning til Klostersalmødet i aftes og enstemmig opstilling

DEN KONSERVATIVE VÆLGEFORENINGS medlemsmøde i aftes i Klostersalen i Odense var, som bebudet, stærkt besøgt.

Mødet åbnedes af vælgerforeningens formand, direktør Michelsen, og på bestyrelsens forslag valgtes grosserer Chr. Andersen til dets leder.

Hr. Michelsen gav derefter meddelelse om, at byrådsmedlemmerne Fru. Ehrmann, grosserer Scheffmann, kgl. Bygningsinspektør Lehn Petersen, overretssagfører Lollesgård og gartner Carl Nielsen på forespørgsel havde erklæret, at de ikke ønskede genvalg.

Han takkede de 5 fratrædende byrådsmedlemmer hjerteligt for deres udmærkede arbejde i rådet og udbragte et med kraftigte hurrarer besvaret leve for dem.

Formanden udtalte sin glæde over, at det var lykkedes at formå borgmester H. Chr. Petersen

til på ny at lade sig opstille til det forestående valg.

Idet han fremhævede, at man indenfor det nedsatte store kandidatudvalg i sit arbejde havde bestræbt sig for at tilvejebringe forslag om en så god og alsidig sammensat kandidatliste som muligt oplæste han udvalgets forslag til kandidatliste. Det omfattede 28 navne.

Forhandling og vedtagelse

Der førtes derpå nogen forhandling.

I denne deltog bl.a. kgl. Bygningsinspektør Lehn Petersen, landsretssagførerne Eigenbrod og Strøm, restauratør Assam, redaktør Vølund, repræsentant N.P. Andersen, murermester A. Schmidt, overassistent Linto, ingeniør Nerenst Christensen og formanden.

Listen vedtaget !

Derefter vedtoges den af udvalget foreslåede liste enstemmigt uden nogen som helst ændring. Dens sammensætning er følgende:

1. Borgmester H. Chr. Petersen
2. ingeniør Jørgen Christensen
3. Købmand Martin Iversen.

4. Frøken Karen Jervelund.
5. Tømrermester Johs. Petersen.
6. Møllebygger Dreier.
7. sagfører, cand.jur. Ernst.
8. installatør V. Rasmussen
9. Købmand Poul Wilhjelm.
10. Kriminalassistent Kallan.
11. Overassistent Linto.
12. Lærerinde, Frk. D. Carlsen-Skiødt.
13. Gartner Kirkegaard-Nielsen
14. Murermester N. Nørregaard.
15. Bankassistent Svend Nielsen.
16. Direktør Michelsen.
17. Tandlæge Riis-Petersen.
18. Restauratør Assam.
19. Repræsentant N.P. Andersen.
20. Tømrermester J.J. Mathiesen.
21. Grosserer Fr. Jensen.
22. Vognmand P. Kirkegaard.
23. Konfekthandlerske Fru Mørck Christensen.
24. Arkitekt Axel Jacobsen.
25. Typograf Kaj Güth.
26. Sagfører, cand.jur. Frk. Inga Henriksen.
27. Bogholder Gunnar Larsen.
28. Fru direktør Rigmor Møller.

Nu må der arbejdes for denne liste !

Listens enstemmige vedtagelse hilstes med kraftige håndklap.

Og formanden opfordrede indtrængende alle til fra nu af og indtil valget at gå ud i et så energisk arbejde som muligt for denne listes – liste C's – sejr.

Han udbragte hermed et med rungende hurraer besvaret leve for et godt valg.

Mødet, der – ligesom opstillingsmødet i den samme sal d. 25. februar 1933 – kun varede ca. 1½ time, sluttede med, at forsamlingen uden omtale gav sin tilslutning til, at der atter i år sluttes

Listeforbund med Venstre

Herom er der allerede truffen aftale mellem de to partiorganisationers ledelser.

Endvidere gav forsamlingen sit samtykke til, at skatterådsformand, sagfører H.L. Hansen genopstilles til valget af kritiske revisorer.

Der er forhandlet mellem konservativ Vælgerforening og den socialdemokratiske vælgerforening ang. Dette valg med det resultat, at valget sandsynligvis bliver ”fredsvalg”.

Opgave 3: Nic. Blædels “berømte” interview med forsvarsminister Laust Rasmussen 27. september 1925

Den første socialdemokratiske regering, der var tiltrådt i 1924, var en mindretalsregering støttet af de radikale. En af socialdemokratiske mærkesager var nedrustningen, og i 1924 fremsattes et afrustningsforslag, der var genstand for forhandlinger i udvalg og i Folketinget de kommende år. Et interview med forsvarsminister Laust Rasmussen i den radikale Politiken 27. september 1925 blev genstand for megen virak. For det første blev det bemærket, at han angiveligt ville søge at få udskrevet et folketingsvalg, hvilket var imod de radikales ønsker. Senere blev interviewet taget op i Folketinget i forbindelse med behandlingen af nedrustningsforslaget. Især blev det diskuteret, om forsvarsministeren havde citeret fra de fortrolige indberetninger fra danske gesandter i udlandet, og om disse indberetninger sluttede op om forslaget.

Interviewet var foretaget af Nic. Blædel. Han blev i februar 1927 udenrigspolitisk redaktør på den konservative Dagens Nyheder, hvorefter han straks lagde afstand til den radikale forsvarspolitik. Han forblev en ledende skikkelse i den konservative presse.

(Opgaven er inspireret af Gerhardt Eriksens bog: Nic. Blædel (1994), s. 50 - 54)

Vurder på baggrund af teksterne:

1: Er det muligt at skelne mellem hvad der ordret er forsvarsministerens ord, og hvad der er Nic. Blædels referat af det sagte i tekst 1 ?

2: Tekst 2 er den eneste kommentar om interviewet af forsvarsministeren i Social-Demokraten i den umiddelbare eftertid. Hvad er det han dementerer? Hvordan passer det sammen med hans omtale at dementierne i Folketinget?

3: Har Forsvarsministeren citeret fra gesandtindberetningerne i interviewet?

Forsvarsministeren udtaler sig om afrustning og valg

Kommer der valg til foråret?

De engelsk-russiske modsætninger i Østersøen. - Den militære situation ved vor sydgrænse

Til "Exchange Telegraph Co" og forskellige udenlandske blade har forsvarsminister Rasmussen i et interview udtalt sig om afrustningen og den politik, regeringen sigter at følge i dette spørgsmål.

Forsvarsministeren begynder med at udtale, at han, så snart Rigsdagen mødes, vil forelægge afrustningsforslaget i Folketinget, hvor det vil blive vedtaget. I Landstinget, vil det derimod uden tvivl blive stemt ned. Den naturligste udvej ville da være en folkeafstemning, men en sådan lader sig ikke gennemføre, da konservative og Venstre er imod den.

Hr. Rasmussen fortsætter derefter: - Hvad så? Ifølge forfatningen kan vi ikke opløse Landstinget, og de ny landstingsvalg vil først finde sted 1928. Vi kunne så opløse Folketinget. Og der kunne være grund til dette, for så vidt som valget i 1924 ikke særlig drejede sig om afrustningsspørgsmålet, men først og fremmest om valutaordningen. Selv om vi altså har en majoritet i Folketinget for afrustningen, indrømmer jeg, at det ikke er bevist, at vi også har majoritet blandt folketingsvælgerne. *Jeg siger derfor. Hvis Landstinget vil erklære, at det vil bøje sig for et folketingsvalg, der*

udelukkende drejer sig om afrustnings-spørgsmålet kommer valget med det samme. Men det er netop det, Landstinget ikke vil gøre.

Valg til foråret?

Der står vi altså: Landstinget som modsætter sig Folketingets vilje kan vi ikke opløse, og det ville være meningsløst at opløse Folketinget på dette spørgsmål alene, når det er givet at Landstingets holdning ikke vil ændres, selv om valgets resultat skulle blive en ny folketingsmajoritet for afrustning.

Men alligevel vil jeg sige Dem, at jeg er mest tilbøjelig til at tro på et folketingsvalg allerede til foråret, men dette står i forbindelse med den almindelige politiske situation. De radikale lægger ikke skjul på, at de ville foretrække, at vi blev siddende hele valgperioden ud. Imidlertid, vi bliver ikke blot for at gennemføre love, som de radikale skriver. Og det ser jo ud til, at det er et sådant arrangement de radikale foretrækker. Men den går ikke! Derfor kunne jeg meget godt tænke mig, at den almindelige politiske situation kunne føre til et forårsvalg, under hvilket afrustningens naturligvis ville spille en afgørende rolle.

Udlandets holdning til en dansk afrustning Gesandternes indberetninger

I interviewet stilles der derefter følgende spørgsmål:

- De har tidligere udtalt, at De ikke ville stille Dem ligegyldigt til udlandets holdning over for et dansk afrustningsforslag. Må jeg spørge: Har denne holdning, således som den er kommet til orde i pressen og formodentlig også i gesandternes indberetninger haft betydning for Dem i den ene eller anden retning?

Hr. Rasmussen svarer hertil:

- Dertil vil jeg sige nej. Jeg har nemlig kun fået at vide, hvad jeg vidste i forvejen. Hvad nu gesandternes indberetninger angår, kan jeg naturligvis ikke gå i detaljer, men jeg kan dog sige, *at de viser, at fremmede konservative og nationalistiske kredse naturligvis ser på forslaget med uvilje, mens det hilses med så meget større tilfredshed som et godt eksempel, jo længere vi går til venstre.* Dette er jo, hvad man kunne vide i forvejen, og hvad for resten også udtalelser i den internationale presse har vist. Jeg må derfor sige, at de stemmer, der har nået os fra udlandet, hverken har haft en positiv eller negativ betydning for mig. Imidlertid, jeg gentager det: Jeg stiller mig ikke ligegyldig over for udlandets holdning.

.....

(Herefter diskuteres mulighederne for et russisk-engelsk sammenstød i Østersøen og urolighederne ved Danmarks sydgrænse. Interviewet med Rasmussen afluttes med følgende udtalelse:)

Lad mig altså sammenfatte. Jeg tror, at Danmark vinder mest sympati i verden ved åbent at erkende sin militære afmagt. Jeg tror også, at i en given situation vil et hjælpeløst og afvæbnet Danmark hurtigere få hjælp, end et Danmark med et fikivt forsvar.

Forsvarsminister Rasmussens udtalelser vil fremkalde en livlig drøftelse, og der vil utvivlsomt blive rig anledning til at komme tilbage til dem. Allerførst vil man hæfte sig ved den bebudelse af et forårsvalg, der i ministerens mund næsten antager karakteren af en trussel mod de radikale. Herom kan vi straks sige, at den højtærede minister må være i besiddelse af en vis naivitet, såfremt han har troet, at han derved kan skræmme Det radikale Venstre bort fra den klare linje, partiet hidtil har fulgt og vil vedblive at følge. Det vil støtte regeringen og de af den fremlagte lovforslag, så vidt som disse stemmer overens med almen-demokratiske grundsætninger.

Forsvarsministeren tilbageviser kapitalistpressens skrøner

Der er ikke et gran af sandhed i påstanden om "Uenighed i ministeriet"

"Nationaltidende" (konservativ STH) har begået et ualmindeligt groft journalistisk falsum. Et interview med forsvarsminister *L. Rasmussen* er indrammet af overskrifter og bemærkninger, som er uden mindste forbindelse med ministerens udtalelser, men som alligevel foregives at bygge på disse. Derved når bladet til at fremsætte fuldkommen vilde udtalelser om "splittelse i ministeriet" etc.

For straks at få taget denne lidet pyntelige bladand ved vingebenet har vi henvendt os til *L. Rasmussen*, der udtalte følgende:

- Ja, det er dog for galt med disse blade. Der er ikke skygge af grundlag for påstanden om uoverensstemmelse i ministeriet om den almindelige politik, lige så lidt som der er fjerneste uenighed om bedømmelsen af det radikale parti. Lad mig tilføje, at der heller aldrig har været en sådan uoverensstemmelse.

- Vil de udtale Dem om det interview, der misbruges således:

- Jeg har haft en samtale med en kendt medarbejder ved "Politiken", der kom i sin egen skab af korrespondent til udenlandske blade. Min samtale med ham er blevet udnyttet på en utilladelig måde, og mine senere korrigerende udtalelser til "Nationaltidende" er uden mindste sammenhæng med bladets overskrifter og bemærkninger.

Tekst 3 Første behandling af Forslag til omdannelse af hær og flåde til et vagtkorps m.v. 10. december 1925.

(Rigsdagstidende. Folketingets Forhandlinger 1925 - 26, sp. 3112 - 3286)

Udenrigsministeren (Molkte)...Jeg kan for så vidt beklage, at forsvarsministerens indtryk af gesandternes indberetninger ved den lejlighed (et hollandsk blads interview med forsvarsministeren STH) blev fremdraget. På den anden side har det ærede medlem ikke citeret den højtærede forsvarsminister helt korrekt. Det må endelig erindres, at interviewerens spørgsmål lød om den holdning, som er kommet til orde i

pressen og formodentlig også i gesandstkabernes indberetninger, har haft betydning for forsvarsministeren i den ene eller anden retning. Hertil svarede forsvarsministeren nej, idet han kun havde fået at vide, hvad han vidste i forvejen, og han tilføjede udtrykkeligt, hvad gesandternes indberetninger angik, at han naturligvis ikke kunne gå i detaljer. Efter dette forbehold, og når hensyn tages til det stillede spørgsmåls

form, bør den efterfølgende udtalelse om, at udlandets konservative og nationalistiske kredse selvfølgelig med uvilje ser på forslaget, mens dette hilstes med større tilfredshed som et godt eksempel, jo længere vi går til venstre, ikke opfattes som særlig sigtende til de fortrolige gesandtskabsindberetninger, der i overvejende grad netop indskrænkede sig til at referere, eventuelt kommentere, den udenlandske presses omtale af afrustningsforslaget. Denne type af gesandtskabsindberetninger har med tilhørende avisudklip i fjor været stillet til rådighed for det nedsatte udvalg, og der kan hverken påhvile forsvarsministeren eller udvalgets medlemmer nogen tavshedspligt med hensyn til resultatet af studiet af sådanne indberetninger

.....

Pürschel (konservativ STH)...Jeg er den højtærede udenrigsminister virkelig taknemmelig på et punkt, nemlig for så vidt som han begyndte sin tale med at beklage, at forsvarsministeren havde udtalt sig om gesandternes indberetninger. Denne pænt indsvøbte, men ganske umiskendelige misbilligelse til forsvarsministeren, kan vi naturligvis kun modtage med tilfredshed. I øvrigt er det med den højtærede Forsvarsministers udtalelser i dette tilfælde som i fjor, at de interessanteste udtalelser er faldet uden for Rigsdagen. Jeg tænker her på det berømte - jeg bruger ordet "berømt" for at være venlig - det berømte interview som stod i "Politiken" i sin tid...Jeg skal med den højtærede forsvarsministers tilladelse citere ganske kort af interviewet: "Hvad gesandternes indberetninger angår, kan jeg naturligvis ikke gå i detaljer, men jeg kan

dog sige, at de viser" - "de", det kan dog fornuftigvis kun gå på indberetningerne - de viser, "at fremmede konservative og nationalistiske kredse naturligvis ser på forslaget med uvilje, mens det hilses med så meget større tilfredshed som et godt eksempel, jo længere vi går til venstre"

.....

Forsvarsministeren (Rasmussen)...Det ærede medlem (Pürschel STH) benyttede omtrent halvparten af sit foredrag til at polemisere imod mig i anledning af det, han kaldte det berømte interview. Nu ved det ærede medlem, at straks da dette interview fremkom, erklærede jeg i en udtalelse til "Social-Demokraten", at dette interview ikke var en gengivelse af, hvad jeg havde sagt, det var en samtale, som den pågældende senere refererede efter hukommelsen, og jeg gentog senere under finanslovsdebatten her, at jeg ikke kunne vedkende mig de ord, der brugtes i dette interview...Derefter sagde det ærede medlem, at det, vi fik at vide af de udenlandske gesandter, var af den art, at man fra den side som lå længst til venstre udtalte sig til fordel for det og fra den side der lå længst til højre, udtalte sig imod det. Jeg sagde imidlertid at jeg ved den pågældende lejlighed kun talte om pressens stilling, og udtalte derefter: gesandternes indberetninger kan jeg selvfølgelig ikke udtale mig om"

.....

Pürschel ... om dette interview sagde ministeren, at det var en samtale. Ja, hvad er et

interview? Det er i regelen en samtale, men det, der er det interessante i dette: vidste ministeren, at det var en journalist, han havde for sig? Troede ministeren, at det var, hvad jeg vil kalde en tevandspassiar, der fandt sted? Troede ministeren at denne mand kom for at tilbringe en ledig halv time i behageligt selskab, eller sagde han, at han var korrespondent til udlandet? Har ministeren ikke en gang før med denne mand ført en samtale, som har været gengivet på lignende måde i udlandet? Og hvis ministeren vidste dette og vidste, at han stod over for et interview, hvorfor sikrede ministeren sig så ikke, hvorfor krævede han ikke at se, hvad der kom ud af dette, før det gik til udlandet? - det er jo ikke helt ligegyldigt, hvad den danske forsvarsminister siger. Det er det første spørgsmål, ministeren skylder offentligheden svar på. Det næste er dette: Ministeren sagde, at han i "Social-Demokraten" dagen efter havde taget afstand fra interviewet. Er dette interview dementeret i den presse i udlandet, hvorfor dette var bestemt?...Dernæst vil jeg gerne vide: Hvad er der galt i dette interview? Det er jo ikke nok at sige, at jeg vedkender mig ikke udtrykkene, nej må vi få at vide: Er meningen urigtigt gengivet?... (stiller adskillige konkrete spørgsmål til interviewet) ...Hvilket er ministerens indtryk af gesandternes indberetninger?

.....

Forsvarsministeren (Rasmussen)...Det ærede medlem (Pürschel) sagde, om jeg ikke vidste, at det var en journalist, og om jeg ikke vidste at det var et interview. Jeg vil da gentage dette: Det kom en journalist og spurgte mig, om han

måtte få en samtale med mig, da han skulle skrive en artikel til et hollandsk blad; han fik derefter en samtale med mig, som han bagefter gav form som et interview, og jeg har senere sagt, at han søgte med de ord, han lagde mig i munden, så vidt muligt at dække den mening, der lå i mine udtalelser, men selvfølgelig kunne ordene ikke være mine...I det væsentlige er de udtalelser gengivet på en sådan måde, at der ingen grund er til at tage afstand derfra. Det ærede medlem ved, hvad jeg har ment skulle have været formet noget anderledes, undtagen måske et punkt, som jeg ikke har drøftet på møder med ham, nemlig nogle udtalelser om vort forhold til det radikale venstre. Det ærede medlem siger, at hvad jeg har sagt i dette interview, eller hvad der bliver lagt mig i munden, med hensyn til gesandternes indberetninger, har jeg sagt ved utallige møder. Det er fuldkommen urigtigt; jeg har overhovedet aldrig talt om gesandternes indberetninger, med mindre det fra anden side er bragt på tale, og dér har jeg nævnt, hvad der er indberettet om bladenes omtale, og aldeles ikke det, der er gengivet her"

Tekst 4. 3. behandling af forslag til lov om omdannelse af hær og flåde til et vagtkorps m. v. 12. marts 1926

(Rigsdagstidende, Folketingets forhandlinger 1924 - 25, spalte 5715 - 5805)

Holger Andersen (konservativ STH)... Vi fik så i et udvalgsmøde de fortrolige indberetninger, idet den højtærede udenrigsminister (Moltke STH) gjorde os bekendt med dette resumé i et mundtligt foredrag i udvalget. Imidlertid er der også, som allerede fremhævet af det ærede medlem Hr. Brorsen (Venstre STH), senere sket dette, at den højtærede forsvarsminister offentligt har fremdraget disse udtalelser, det vil altså sige i almindelighed i det ofte omtalte interview i "Politiken" af 27. september. Ganske vist har den højtærede forsvarsminister allerede ved nedrustningsforslagets første behandling afsvækket dette interview. Den højtærede udenrigsminister har mildt reprimanderet sin kollega for den måde, hvorpå hele forslaget var behandlet i dette interview....[man] kan ikke lade passere, at forsvarsministeren er kommet til at sige: Jeg sad bare og snakkede med en eller anden mand, det var en samtale, det var overhovedet ikke noget interview. Hvis det virkelig var således, så burde den højtærede forsvarsminister have draget omsorg for, at dette interview ikke fremkom i den pågældende udenlandske presse, men det har den højtærede forsvarsminister mig bekendt ikke gjort... Den benyttelse, der i disse udtalelser er gjort af de foreliggende indberetninger, er ikke alene misvisende, men bevæger sig absolut på det stade der er det modsatte af sandheden.

.....

Forsvarsministeren (*L. Rasmussen*) (Socialdemokratiet STH)

...Der er et punkt, jeg bliver nødt til først at omtale, og som er omtalt af tre af de ærede talere fra modstandernes side, nemlig gesandternes indberetninger og mine udtalelser derom. Det ærede medlem Hr. Holger Andersen har ret i, at jeg mange gange er blevet interviewet både af den danske og den udenlandske presse om afrustningsspørgsmålet, mange gange, og aldrig nogensinde har jeg taget afstand eller været nødt til at tage afstand fra de ord, jeg er blevet lagt i munden, fordi jeg har haft med loyale journalister at gøre, og fordi jeg bagefter har forvisset mig om stillingen. Een eneste gang kommer der et interview, hvorom jeg straks erklærer, at det ikke er et interview, jeg vedkender mig ikke indholdet. ...Jeg har udtalt mig om forslaget ved hundreder af møder og i interviews gang på gang, men har aldrig taget afstand fra referaterne. Denne eneste gang, hvor jeg gør det, benyttes dette interview som grundlag for et angreb på mig. Jeg vil da gerne have dette understreget som jeg nu gentager: At jeg ikke har udtalt det om gesandterne, som der her er tale om....Jeg har aldrig benyttet mig af gesandternes indberetninger som argument for afrustningsforslaget, aldrig...men i en artikel, som jeg straks tog afstand fra, lægges der mig ord i munden, som jeg ikke vedkender mig, og

den benyttes nu af modstanderne til at angribe mig på”

.....

Pürschel (konservativ STH): Den højtærede forsvarsminister har nu sagt, at han har taget afstand fra det interview, og han har sagt, at han ikke har udtalt dette om gesandternes indberetning. Men da vi havde forsvarslovene til første behandling, udtalte ministeren, at intervieweren havde søgt “med de ord, han lagde mig i munden, så vidt muligt at dække den mening, der lå i mine udtalelser, men selvfølgelig kunne ordene ikke være mine”. Og lidt længere nede: “I det væsentlige er disse udtalelser gengivet på en sådan måde, at der ingen grund er til at tage afstand derfra” - begge udtalelser findes i spalte 3276 i (Rigsdags)Tidende. Jeg gentager derfor det spørgsmål, da vi nu står over for disse selvmodsigende udtalelser fra forsvarsministeren angående dette interview: Har forsvarsministeren læst gesandternes indberetninger, de originale indberetninger?

Forsvarsministeren: Jeg glemte, at der var blevet rettet det bestemte spørgsmål til mig, om jeg havde læst gesandternes indberetninger. Jeg kan derpå svare: Ja, selvfølgelig har jeg gjort det.

.....

Pürschel... Forsvarsministerens interview har der jo været talt en del om. Og den højtærede forsvarsminister har jo vævet en del frem og tilbage, snart har han taget afstand fra det, og snart har han sagt, at det i det væsentlige er rigtigt... Forsvarsministeren har nu i dag for

første gang klart: Jeg har ikke sagt om de indberetninger, hvad der står i interviewet. Om det er sagt eller ikke, skal jeg lade stå hen, men en kendsgerning er det, at forsvarsministeren nu fragår denne udtalelse. Nu er situationen altså den, at det af fire talere, det ærede medlem Hr. Brodersen, det ærede medlem Hr. Moltesen, det ærede medlem Hr. Holger Andersen og mig, er sagt, at der i disse indberetninger ikke findes noget som helst, der kan tages til indtægt for lovforslaget. Dette står fuldkommen uimodsigt fra regeringens side, og dermed falder der jo et lidt ejendommeligt lys over den benyttelse, der har fundet sted - og har fundet sted med forsvarsministerens stiltiende billigelse - af forsvarsministerens udtalelser i interviewet; thi forsvarsministeren har ikke på afgørende måde taget afstand fra denne udtalelse før nu i dag, og det er tre fjerdingår for sent.

Interviewet med forsvarsministeren

Som forfatter af det interview med forsvarsminister Rasmussen, der er blevet en del diskuteret under folketingsdebatten om afrustningsforslaget, er det vist rigtigst, at jeg nu selv gør et par bemærkninger:

Forsvarsministeren har jo nemlig i Folketinget udtalt, at de ikke drejede sig om et interview, men om en samtale, der af mig var gengivet frit som interview, og endvidere, at denne gengivelse var ukorrekt, navnlig hvad ministerens udtalelser om gesandternes indberetninger angår.

Jeg bliver da nødt til at sige følgende:

I 1924 offentliggjorde jeg i de udenlandske blade, som jeg står i forbindelse med, et stort interview med Hr. Rasmussen om hovedlinierne i afrustningsforslaget, der da skulle forelægges. I september 1925 ønskede de samme blade et nyt interview. Jeg telefonerede da til ministeren, mindede ham om de foregående års interview

og bad om et nyt. Hr. Rasmussen sagde øjeblikkelig ja, og interviewet fandt sted et par dage efter, idet jeg forelagde forskellige, præcist formulerede spørgsmål.

Straks efter interviewets fremkomst udtalte Hr. Rasmussen ved forskellige lejligheder, at han ikke ønskede at dementere, og at samtalen i al væsentligt var korrekt gengivet.

Jeg fandt ikke den gang, at der for mig var nogen grund til at bemærke, at interviewet selvfølgelig var fuldkommen korrekt, så meget mindre, som Hr. Rasmussen ikke nævnte et eneste af de antydede uvæsentlige punkter, der skulle være mindre korrekt.

Over for de i Folketinget nu faldne udtalelser kan jeg da nøjes med at henvise til Hr. Rasmussens egne erklæringer straks efter interviewets fremkomst”

Nic. Blædel

Litteraturliste

Aviskronik-Index

Avisårbogen

H.P. Clausen: Aviser som historisk kilde. I: Fortid og Nutid, bd. 21, hft 5 1962, s. 321 - 345.

H.P. Clausen: *Hvad er historie ?*, Kbh. 1963.

H.P. Clausen: Kildekritik. Historisk metode og teknik. 1974.

Susan Douglas: *Inventing American Broadcasting 1899 - 1922*. John Hopkins University Press 1987.

Gerhardt Eriksen: Nic. Blædel. 1994.

Niels Thomsen: *Dagbladskonkurrencen 1870 - 1970*, I - II, Kbh. 1972.

Søren Toft Hansen: Mellem demokrati og diktatur. Jyllands-Postens demokratiopfattelse i 1930'erne. I: *Historie* 1997, 2.

Søren Toft Hansen: Vejleder eller Ensretter? Det konservative Folkeparti og provinspressen i mellemkrigstiden. I: *Grafiana. Årbog for Danmarks Grafiske Museum og Dansk Pressemuseum*. 1998.

Jette Søllinge og Niels Thomsen: *De danske Aviser 1643 - 1991*, I - III. Odense 1987 - 1991.

Claus Øgendahl: *Dansk journalistliv 1920-1970*. Odense 1995.

Indholdsfortegnelse

Forord	1
Den politiske presse	2
Avisens mange kildetyper	3
Produktion af aviser og stofsammensætningen	5
Nyheder som kilde til begivenheder	9
Nyheder som kilde til samtidens opfattelser og holdninger	13
Opinionsstoffet som kilde til samtidens holdninger	15
Det ikke-redaktionelle stof	19
Praktisk arbejde med aviser i den historiske forskning	21
Begivenheder på nationalt plan	21
Begivenheder på lokalt plan	22
Personalestof	23
Kildekritik i andre medier	24
Opgave 1:	
Øjenvidneskildringer fra arbejderurolighederne i Odense 1922	26
Opgave 2:	
Møde i den konservative vælgerforening i Odense 1937	35
Opgave 3:	
Nic. Blædels "berømte" interview med forsvarsminister Laust Rasmussen 27/9 1925	42
Litteraturliste	51

SMÅSKRIFTER

fra Historiestudiet, Aalborg Universitet

ISSN 1399-3550

- Nr. 1 - 1999 Michael Wagner: Tiden i os alle - aspekt af produktivismens verdensbillede
Nr. 2 - 1999 Marianne Rostgaard: Samfundsudvikling og industriledelse på dansk i perioden 1880 - 1932
Nr. 3 - 2001 Søren Toft Hansen: Det stod i avisen ... - kildekritiske overvejelser ved brug af aviser

Historiestudiet, Aalborg Universitet
Fibigerstræde 5, 9220 Aalborg Ø.
Tlf: 9635 8314 E-mail: ellen@i4.auc.dk
<http://www.i4.auc.dk/history/>